

Forskningsrapport nr. 145 / 2011
Research report no. 145 / 2011

Lutter velvilje, men mye gjenstår

Politisk deltakelse blant mennesker med funksjonsnedsettelse

Ingrid Guldvik og Jon Helge Lesjø

Rapporten er også publisert av Østlandsforskning som Rapport 06/2011.

**Høgskolen
i Lillehammer**

Lillehammer University College • hil.no

Rapporten er også publisert på internett av Høgskolen i Lillehammer:
<http://hil.no/biblioteket>
The report is also published on the web:
<http://hil.no/hil/biblioteket>

Rapporten er også publisert som Rapport 06/2011 i Østlandsforsknings rapportserie.
The report is also published by East Norway Research Institute as Report 16/2010.

Kr. 100,-

ISSN 0807-2647
ISBN 82-7184-339-7

Alle synspunkter står for forfatterne sin regning. De må ikke tolkes som uttrykk for oppfatninger som kan tillegges Høgskolen i Lillehammer. Denne artikkel kan ikke reproduseres - helt eller delvis - ved trykking, fotokopiering eller på annen måte uten tillatelse fra forfatteren.

Any views expressed in this article are those of the authors. They should not be interpreted as reflecting the views of Lillehammer University College. This article may not be reprinted in part or in full without the permission of the author.

Forord

Prosjektet som ligger til grunn for denne rapporten er en videreføring av tidligere prosjekter som er gjennomført med tilskudd fra Deltasenteret. Vi har tidligere evaluert kommunenes erfaringer med veilederen ”Tilgjengelighet til valg” og kartlagt tilgjengeligheten ved kommune- og fylkestingsvalget 2007. Videre har vi studert muligheter til politisk deltakelse blant personer med nedsatt funksjonsevne gjennom kvantitative spørreskjemaundersøkelser til 74 kommuner i Finnmark, Sør-Trøndelag, Hordaland og Oppland. Den ene undersøkelsen ble gjort blant kommunestyrerepresentanter og den andre blant formannskapssekretærer. Studiene har lagt grunnlaget for kvalitative intervju der vi nå har undersøkt hva som hemmer og fremmer politisk deltakelse blant personer med nedsatt funksjonsevne. Vi vil takke Deltasenteret for støtte og faglige innspill til studiene. Prosjektet har hatt ei referansegruppe bestående av representanter fra Blindeforbundet, Deltasenteret, Dysleksi Norge, Likestillings- og diskrimineringsombudet og Norges Handikapforbund. Takk til referansegruppa for kommentarer til intervjuguider og rapport! Videre vil vi takke våre kolleger Jan Andersen og Ole Petter Askheim for innsiktsfulle kommentarer underveis i prosessen. Sist, men ikke minst, vil vi takke våre informanter for at de satte av tid til å dele kunnskap og erfaringer med oss!

Lillehammer, februar 2011

Ingrid Guldvik
prosjektleder

Norsk sammendrag

Studier viser at mennesker med funksjonshemming er underrepresentert i lokalpolitikken. I Norge er sosial representasjon en sentral verdi med tanke på hvorvidt folkevalgte forsamlinger representerer et tverrsnitt av befolkningen og kan betegnes som fullt ut demokratiske eller ikke. Når funksjonshemmete ikke er tilfredsstillende representert betyr det at deres politiske medborgerskap ikke er tilstrekkelig ivaretatt. Rapporten belyser hvilke forhold som fremmer og hemmer politisk deltakelse blant funksjonshemmete. Studien bygger på kvalitative intervju med tre grupper av informanter; lokallagsledere og generalsekretærer i politiske partier, representanter for interesseorganisasjoner og folkevalgte med nedsatt funksjonsevne, til sammen 29 personer. De politiske partiene har ansvar for rekruttering til politikken. Informantene fra politiske partier uttrykker velvilje over funksjonshemmete folkevalgte. Det er variasjon mellom partiene i hvilken grad de tenker sosial grupperepresentasjon. Partiene har i liten grad tenkt på funksjonshemmete som ei sosial gruppe i sammenheng med politisk representasjon, og dermed har de heller ingen strategier for rekruttering fra denne gruppa. Representanter for interesseorganisasjoner for funksjonshemmete peker på at deltakelse i interessepolitisk arbeid gir politiske ressurser som også kan omsettes i deltakelse på den partipolitiske arenaen. Folkevalgte med funksjonsnedsettelse mener de har mye å bidra med i politikken. De har erfaringer og perspektiver som bidrar til at beslutninger kan tas på bredest mulig grunnlag. Det er likevel ikke naturlig å karakterisere våre informanter som sektorpolitikere som først og fremst er opptatt av "sin" gruppe, men de kan heller ikke karakteriseres som "vanlige" generalister. De kan betegnes som generalistpolitikere med spesielt engasjement for og kompetanse på saker som angår funksjonshemmete. De folkevalgte peker på funksjonshemmende barrierer både når det gjelder organisering av møter og fysisk tilgjengelighet. Det finnes også eksempler på uforstand i hvordan folkevalgte med funksjonsnedsettelse blir behandlet og hvilket språk som brukes. Det kan bety at å være folkevalgt og funksjonshemmet ikke er fullt ut anerkjent i alle kretser, i verste fall at de blir utsatt for diskriminering. Kommunene og de politiske partiene har store utfordringer med tanke på tilrettelegging som kan gjøre det enklere for alle å utøve sitt politiske medborgerskap.

English summary

The subject of this report is political representation among people with disabilities. Quantitative studies have shown that people with disabilities are underrepresented in Norwegian local political assemblies. The report shed light on why this underrepresentation takes place. The study build on qualitative interviews with three groups of informants; selected representatives from the (political) party organisations, leaders of interest organisations for disabled people and local political representatives with disabilities, all together 29 persons. Most of the political party leaders do not recognize disabled people as a social group when it comes to political representation. Regarding the recruitment process some claim they only see people as individuals and not as belonging to a group, while others do not seem to recognize disabled people as a minority group the same way as i.e. ethnicity. Leaders of the interest organisations claim that participation in interest organisations develop resources which also can be applied in political parties. The disabled representatives emphasise that they can make a difference in politics because they carry with them experiences and perspectives which contribute positively to the decision making process. However, the analysis shows that neither the physical conditions nor the organising of the different meetings are particularly well adapted for people with disabilities.

Innhold

1 Innledning.....	3
2 Teoretisk inspirasjon	6
2.1 Funksjonshemming	6
2.2 Politisk representasjon.....	7
3 Metode og datamateriale	12
3.1 Politiske partier	12
3.2 Folkevalgte	13
3.2 Interesseorganisasjoner	14
4 Partiene: rekruttering og representativitet	15
4.1 Rekrutteringsprosessen.....	15
4.2 Representativitet ved listestilling	16
4.3 Funksjonshemmete – ei gruppe som skal være representert?	18
4.4 Partienes oversikt og erfaringer.....	19
4.5 Barrierer, tiltak og holdninger	20
4.6 Strategi og skillelinjer	22
4.7 Interessepolitikken og partiene.....	22
4.8 Partiene og rekruttering i perspektiv	24
5 Folkevalgte: erfaringer og barrierer	26
5.1 Flertallet av informantene har/har hatt sentrale verv	26
5.2 Partipolitisk og interessepolitisk engasjement	27
Generelt politisk engasjert.....	27
Enkelt saker teller med.....	28
Særinteresser i motstrid til allmenninteresser?.....	29
Oppsummering	31
5.3 Partipolitiske versus interessepolitiske arenaer.....	31
Deltakelse i interesseorganisasjoner.....	32
Kommunalt råd - en viktig arena for politisk virksomhet.....	32
Oppsummering	33
5.4 Funksjonshemmende forhold i politikken.....	34
Praktiske utfordringer i møte med kommunepolitikken	34
Fysisk tilgjengelighet	36
Oppsummering	37
5.5 Forventninger og stigmatisering.....	37
Oppsummering	39
5.6 Flere funksjonshemmete i politikken?	39
Oppsummering	41
6 Sammenfattende perspektiver og konklusjon	42
6.1 Er partiene opptatt av å rekruttere funksjonshemmete?	42
6.2 De folkevalgtes erfaringer fra arbeid i kommunepolitikken	42
6.3 Hvordan virker deltakelse i interessepolitikken?	44
6.4 Stor velvilje, men... ..	44
Referanser.....	47

1 Innledning

Full deltakelse og likestilling har lenge vært et overordnet mål for politikken for funksjonshemmete. Helt siden FNs beslutning om å markere 1981 som de Funksjonshemmetes år har målene om full deltakelse og likestilling blitt gjentatt en rekke ganger og blitt innarbeidet som en del av den offentlige politikken. Men som Jan Tøssebro (2010) har vist i sin bok "Hva er funksjonshemming" så har virkemidlene for å realisere disse målene skiftet. Ifølge Tøssebro har det skjedd et skifte i politikken ved inngangen til det nye årtusen med økt fokus på tilgjengelighet og forskjellsbehandling. Den tradisjonelle velferdspolitikken er skjøvet noe i bakgrunnen til fordel for vekt på rettigheter og anti-diskriminering. Dette har vært en internasjonal tendens som også har kommet til å prege politikken i Norge, ikke minst gjennom Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven fra 2009, med sin sterke vekt på universell utforming.

En slik lov har vært ansett som svært viktig for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne skal kunne få tilgang på nødvendige tjenester og ha muligheter til å delta som fullverdige samfunnsborgere på en rekke offentlige arenaer. Som det heter i en sentral offentlig utredning på feltet, *Fra bruker til borger*, så må også deres muligheter til å innta en aktiv borgerrolle vies oppmerksomhet: "Dersom mennesker med funksjonsnedsettelse skal sies å ha full samfunnsmessig likestilling, er det en forutsetning at denne gruppen kan delta i den politiske offentligheten på linje med andre" (NOU 2001:22, s. 59). Oppfyllelsen av slike mål er avgjørende for om mennesker med funksjonsnedsettelse kan ivareta sin rolle som samfunnsborgere på linje med andre.

Ivaretagelsen av rollen som samfunnsborgere kan skje på mange forskjellige måter. Et nøkkelpunkt er organisering, som lenge har vært anerkjent som en viktig forutsetning for å hevde sine interesser. Innenfor feltet som berører funksjonshemmetes interesser direkte er det registrert mer enn 100 organisasjoner som arbeider for deres sak og er anerkjent av myndighetene (Tøssebro 2010:52). Deltakelse i interesseorganisasjonene på ulike nivåer er også viktig for å utvikle de politiske ressursene som er nødvendige for å delta i offentlige beslutningsprosesser og debatt.

Interesseorganisasjonene har arbeidet mye for at funksjonshemmetes syn og interesser skal ivaretas i utformingen av den offentlige politikken på alle nivåer. Mellom annet på initiativ fra organisasjonene ble det på 1990-tallet som en frivillig ordning opprettet en rekke Råd for funksjonshemmete rundt om i kommunene. Senere ble det arbeidet for at disse skulle lovfestes, og dermed sikre funksjonshemmete medvirkning i viktige saker i alle kommuner. Lovfesting av Råd for funksjonshemmete (heretter kalt Rådet) ble vedtatt av Stortinget i 2005. Målsettingen var mellom annet at kommunene (og fylkeskommunene) skulle sikre åpen, bred og tilgjengelig medvirkning i saker som er av særlig betydning for mennesker med nedsatt funksjonsevne. For å realisere dette skulle det opprettes Råd (eller annen representasjonsordning) for mennesker med nedsatt funksjonsevne, der politikere, administrasjonen og representanter for de funksjonshemmete deltok. Det var forutsetningen at de lokale organisasjonene for funksjonshemmete spilte en viktig rolle i utnevnelser. Disse rådene er blitt en viktig interessepolitisk kanal i den kommunale virksomheten.

Borgerrollen går imidlertid ut over slik interessepolitisk representasjon, det innebærer mellom annet at personer med funksjonsnedsettelse så langt mulig skal kunne delta i lokalpolitikken og i det lokale folkestyret på linje med andre innbyggere. I denne rapporten er det denne form for lokalpolitiske deltakelse som er satt i fokus. Tidligere studier har vist at funksjonshemmete er underrepresentert i lokalpolitikken (Johansen, Askheim og Guldvik 2009). En litteraturgjennomgang viser også at det finnes lite kunnskap, både nasjonalt og internasjonalt, om funksjonshemmete og politisk deltakelse. Men noe er gjort internasjonalt, og amerikanske studier viser for eksempel entydig at personer med funksjonsnedsettelse har en langt lavere politisk deltakelse enn andre grupper i befolkningen. Deltakelsen varierer selvfølgelig med graden og alvorheten av funksjonsnedsettelse, og ellers varierer den etter kjente mønstre når det gjelder bakgrunnsvariabler som kjønn, alder, utdanning, yrkesdeltakelse og grad av sosial isolasjon/gode sosiale nettverk.

En del studier både i Norge og Norden har fokusert på tilgjengeligheten til sentrale demokratiske arenaer som partikontorer, møtelokaler og folkevalgte forsamlinger. Undersøkelsene viser at det fortsatt står mye igjen før det er tilfredsstillende tilgjengelighet til slike arenaer, og at mange av hindringene først blir løst når enkeltpersoner og enkelttilfeller bringer dem på dagsordenen. I Guldvik, Askheim og Johansens studie fra 2010, med data fra et representativt utvalg av norske kommunestyrerepresentanter, går det fram at bare om lag en tredjedel av representantene med funksjonsnedsettelse opplever at det i stor grad er tatt høyde for disse representantenes spesielle behov. Det kan være slike forhold som tilgjengelighet til grupperom og pauserom, transport ved møter og befaringer, tilstrekkelig antall pauser, tilgjengelighet til talerstolen, samt lyd/akustikk i møtesalen etc.

Den overnevnte studien tyder på at det selvfølgelig finnes mange likheter mellom folkevalgte med og uten funksjonsnedsettelse. Likevel viser datamaterialet fra denne spørreundersøkelsen at det er forskjeller mellom representantene, som kommer til uttrykk mellom annet ved at:

- Representanter med funksjonsnedsettelse i større grad enn de uten funksjonsnedsettelse deltar i utvalg som behandler helse- og sosialsaker, samt i råd for funksjonshemmete og i eldreråd.
- Kommunepolitikere med funksjonsnedsettelse framstår i større grad enn folkevalgte uten funksjonsnedsettelse som sakspolitikere med spesiell interesse for saker som angår funksjonshemmete.
- Noen av de funksjonshemmete representantene opplever at andre folkevalgte stiller lavere forventninger til dem som folkevalgte enn til andre kommunalpolitiske representanter.
- En stor del av kommunestyrerepresentantene med funksjonsnedsettelse opplever dårlig tilgjengelighet og lite tilrettelegging i sitt arbeid som folkevalgte.

I den foreliggende studien ønsker vi å gå dypere inn i denne problematikken og vi tar sikte på å få fram mer detaljert kunnskap om hvordan folkevalgte med funksjonsnedsettelse opplever sitt arbeid som kommunepolitikere. Samtidig er vi opptatt av hvordan rekrutteringen av kandidater med funksjonsnedsettelse forgår. De politiske partiene har en sentral rolle i rekrutteringen av lokale folkevalgte. Forskning om rekruttering av kvinner til politikken viser for eksempel at partienes strategier er avgjørende med tanke på hvilke grupper som blir

representert i lokalpolitikken. Vi har derfor innhentet kunnskap om hvordan rekrutteringsprosessen foregår i de politiske partiene, og om de vier spesielle grupper særlig oppmerksomhet.

Denne studien søker på denne bakgrunn å belyse to hovedspørsmål:

- *I hvilken grad er de politiske partiene opptatt av å rekruttere kandidater med funksjonsnedsettelse?* Vi setter søkelyset på om sentrale aktører i de politiske partiene er opptatt av denne gruppa, og hva de tenker omkring politisk representasjon blant funksjonshemmete. Har de politiske partiene strategier for å rekruttere ulike sosiale grupper til politikken, for eksempel mennesker med funksjonsnedsettelse? Vi er også opptatt av samspillet mellom partiene og interesseorganisasjonene, hva slags påvirkning som gjør seg gjeldende og hvordan interesseorganisasjonene vurderer medlemmenes engasjement i lokalpolitikken.
- *Hvordan opplever folkevalgte med funksjonsnedsettelse ulike sider ved sitt arbeid i kommunepolitikken?* Vi tenker da på hvordan funksjonshemmete opplever sin rolle som folkevalgt (sakspolitikk versus generell politikk), tildeling av saksområder (råd og utvalg), hvilke forventninger de møter fra omgivelsene, påvirkningsmuligheter på politikken overfor funksjonshemmete gjennom lokalpolitikken og hvordan en kan tilrettelegge for større deltakelse fra funksjonshemmete. Vi vil undersøke holdninger og erfaringer knyttet til om deltakelse i interesseorganisasjonene hemmer eller fremmer lokalpolitisk deltakelse. Kort sagt: vi ute etter å finne fram til hvilke faktorer som påvirker mulighetene og motivasjonen til deltakelse i politikken fra denne gruppa.

Gjennom å få mer informasjon og større kunnskaper om disse spørsmålene håper vi også at vi kan identifisere gode eksempler som kan bidra til å bygge ned eventuelle barrierer mot en aktiv borgerrolle blant funksjonshemmete.

Rapporten er bygd opp på følgende måte: Kapittel 2 redegjør for hvordan vi forstår begrepene funksjonshemming og funksjonsnedsettelse, samt at vi drøfter ulike tilnærminger og forståelser av politisk representasjon. I kapittel 3 gir vi en oversikt over våre metoder, hvordan vi har gått fram for å gjennomføre studien og hva slags data som ligger til grunn for våre konklusjoner. Kapittel 4 og 5 presenterer det empiriske materialet fra henholdsvis de politiske partiene/interesseorganisasjonene og fra funksjonshemmete som har erfaringer som folkevalgte. Til sist har vi en sammenfattende diskusjon i kapittel 6.

2 Teoretisk inspirasjon

Kapitlet omfatter definisjon av hva vi forstår med funksjonshemming og ulike perspektiver på medborgerskap og politisk deltakelse.

2.1 Funksjonshemming

Begrepet funksjonshemming kan forstås på ulike måter, og både forståelsen og begrepsbruken har endret seg over tid. Det er viktig å huske på at begrepet innbefatter en enorm variasjon, der forskjellene kan være større enn fellestrekkene. Den medisinske modellen med sin individuelle fysiologiske forståelse var lenge dominerende, men ble etter hvert utfordret av det som ble kalt den sosiale modellen med vekt på de samfunnsmessige hindringene som bidro til funksjonshemming. Et perspektiv som henter innsikter fra begge modellene og ser på spillet mellom individuelle egenskaper og omgivelsene er blitt kalt den relasjonelle forståelsen av funksjonshemming (Tøssebro 2010). Dette perspektivet er lagt til grunn i denne rapporten. Funksjonshemming er et resultat av relasjonen mellom menneske og omgivelser. Engelskspråklig litteratur skiller mellom impairment og disability. På norsk har vi fått et liknende skille mellom henholdsvis funksjonsnedsettelse og funksjonshemming, der funksjonsnedsettelse¹ dreier seg om kroppens funksjonelle begrensninger eller helse, mens funksjonshemming oppleves på bakgrunn av barrierer i omgivelsene.

Rapporten tar opp i seg begge tilnærminger siden vi har intervjuet mennesker med ulike funksjonsnedsettelser som bevegelsehemninger, dysleksi, syns- og hørselshemminger. Samtidig har vi i intervjuene tatt opp funksjonshemmende forhold i omgivelsene som kan utgjøre barrierer mot politisk deltakelse.

Å definere funksjonshemming byr på problemer. Ulike definisjoner medfører at en varierende andel av befolkningen havner i eller utenfor kategorien. I norske studier av levekår for mennesker med funksjonsnedsettelser har den estimerte andelen funksjonshemmete for eksempel variert mellom 7 prosent i 1973 og mer enn 30 prosent på 1990-tallet (Herigstad 1977, Bliksvær & Hanssen 1997 ref. i Tøssebro & Kittelsaa 2004). Variasjonen mellom land er enda større. Resultatet vil derfor være avhengig av hvilken definisjon som anvendes når en søker å skille mellom mennesker med og uten funksjonsnedsettelser.

Rapporten tematiserer hvordan vi tenker om, forstår og fortolker funksjonshemming, dvs. en mer sosialkonstruktivistisk tilnærming der funksjonshemming er et resultat av bestemte historiske og kulturelle forhold (Grue 2004). Den betydning forskjeller mellom funksjonshemmete og ikke-funksjonshemmete får med tanke på inkludering, marginalisering/ekskludering vil være betinget av rådende kulturelle oppfatninger innen en bestemt historisk epoke. Det handler om prosesser der funksjonshemming (om)skapes, (om)tolkes og oppleves som mer eller mindre foranderlige maktordninger. Når en ser på maktordninger som teoretiske perspektiv, rettes søkelyset mot hvordan personer blir konstruert eller konstruerer seg som funksjonshemmet.

---

¹ I rapporten bruker vi begrepene mennesker med funksjonsnedsettelser og funksjonshemmete om hverandre, til tross for at funksjonshemmete ikke er ”politisk korrekt”. Dette gjør vi dels for å variere språket, dels fordi begrepet funksjonshemmete forenkler språket, men ikke minst fordi informantene sjøl bruker funksjonshemmet.

I et slikt perspektiv kan en studere hva som oppfattes som passende for og hva som forventes av kvinner og menn med funksjonshemming. Hvordan framstilles mennesker med funksjonsnedsettelse når vi for eksempel snakker om deltakelse i politikken? Framstilles de som handlende individer eller som hjelpetrequende som ikke har en naturlig plass i politisk arbeid? Hvordan vi tenker omkring og snakker om sosiale grupper, som for eksempel mennesker med nedsatt funksjonsevne, virker inn på det opplevde handlingsrommet til den enkelte og på hvordan ulike samfunnsaktører handler overfor gruppa. Da blir det et spørsmål om funksjonshemmete oppfattes som medborgere med politiske rettigheter på linje med andre borgere.

Politikken overfor funksjonshemmete har dreid fra fokus på velferdspolitikken over mot retten til likestilling og deltakelse, jf. kapittel 1, noe som har bidratt til et perspektivskifte. Funksjonshemming har i dag blitt et spørsmål om diskriminering og menneskerettigheter (Tøssebro 2010). I vår sammenheng kan en tenke seg at dersom mennesker med funksjonshemming opplever barrierer mot deltakelse i politikken kan det komme av diskriminering, dvs. usaklig forskjellsbehandling på grunn av nedsatt funksjonsevne. Det kan handle om direkte diskriminering ved at personer med nedsatt funksjonsevne blir behandlet dårligere enn andre blir i en tilsvarende situasjon, for eksempel at en person ikke blir forespurt om å stille på partiets nominasjonsliste fordi de som rekrutterer ikke kan forestille seg at en syns- eller hørselshemmet person har kapasitet til politisk deltakelse. Eller det kan være indirekte diskriminering der en tilsynelatende nøytral bestemmelse eller praksis fører til at personer med nedsatt funksjonsevne stilles dårligere enn andre (Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven). Mangelfull tilrettelegging av møter og fysiske omgivelser kan være et eksempel på indirekte diskriminering.

2.2 Politisk representasjon

I T. Marshalls (1992) klassiske utlegning om medborgerskap skilles det mellom sivilt, sosialt og politisk medborgerskap. Det politiske medborgerskapet er knyttet til å kunne delta i valg og å bli valgt.

Politisk deltakelse kan ta ulike former. Det handler om valgdeltakelse og deltakelse i valgkampanjer og partiarbeid, men også deltakelse i organisasjonsarbeid og i direkte aksjoner, samt andre former for deltakelse som for eksempel individuell myndighetskontakt, å yte økonomiske bidrag og politisk forbruk (Strømsnes 2003:29). Et krav til at aktiviteten kan kalles politisk er at den springer ut av et ønske om å påvirke forhold i samfunnet.

I denne sammenhengen handler deltakelsen om politisk representasjon. Det er vanlig å skille mellom sosial (eller statistisk) representasjon på den ene sida og meningsrepresentasjon gjennom politiske partier på den andre. Et hovedspørsmål innen representasjonsteori har vært hvorvidt sosial bakgrunn kan eller bør være et kriterium for representasjon (Pitkin 1972). Internasjonale demokratiteoretikere legger ofte mer vekt på meningsrepresentasjon enn sosial representasjon (Manin 1997). I norsk statsvitenskapelig forskning har det derimot vært en sterk tradisjon for sosial representasjon. Studier av nominasjonsprosesser i norske partier viser hvordan både sosial bakgrunn og geografisk fordeling har blitt tillagt vekt ved utvelgning av kandidater til politiske verv (Valen og Katz 1967, Hellevik 1976, Hellevik og Skard 1985, Ringkjøb, Offerdal og Rose 1998, Christensen m.fl. 2004, Guldvik og van der Ros 2008).

For å konkretisere forholdet mellom meningsrepresentasjon og sosial representasjon skiller Pitkin (1972) mellom representasjon som henholdsvis "acting for" og "standing for" andre. Å "handle for" andre betyr at representanten er godkjent til å framføre synspunkter på vegne av andre, mens å "stå for" andre handler om at representanten skal likne personene som skal representeres. Slik kan en si at de to ulike formene for representasjon stilles opp som motsetningspar. Phillips (1995) mener at det er en falsk motsetning å sette opp sosial- og meningsrepresentativitet som motpoler eller atskilte størrelser. Det blir problematisk hvis meninger blir fristilt fra dem som er bærere av dem, eller hvis sosial gruppetilhørighet får oppmerksomhet uten tanke på hvilke meninger personene står for. Phillips argumenterer for at ulike grupper skal være tilstede i politikken, hun kaller det "tilstedeværelsens politikk", på bakgrunn av både meningsrepresentasjon, dvs. "acting for", og sosial representasjon, dvs. "standing for" andre.

Deltakelse fra ulike grupper av befolkningen i politiske organer handler om sosial representasjon, dvs. at folkevalgte forsamlinger skal speile befolkningen. Ideen er at ulike grupper skal være tilstede i politikken for å fremme sine interesser og for å bidra med sine erfaringer og perspektiver. Er det skjevheter i rekrutteringen til politikken kan en anta at det også oppstår skjevheter i hvem sine interesser som dominerer. Likeverdig deltagelse på bakgrunn av kjønn har fått relativt mye oppmerksomhet i det norske samfunnet (Raaum 1995, Skjeie & Teigen 2003, Guldvik 2005). De senere år er også representasjon fra etniske minoritetsgrupper blitt gjenstand for forskning (Aalandslid 2008). Også politisk deltagelse på bakgrunn av alder (unge, middelaldrende og eldre) er et tema for diskusjon i internasjonal og nasjonal debatt (Abrams 1970, Martinussen 2003).

Ut fra en slik bakgrunn er det påfallende hvor lite oppmerksomhet det har vært om politisk medborgerskap blant personer med funksjonsnedsettelse og hvordan forholdene er lagt til rette for politisk deltagelse blant funksjonshemmete. I følge NOU 2001:22 er begreper som statsborgerskap og politiske rettigheter så å si fraværende i politiske dokumenter som har trukket opp de prinsipielle linjene og lagt føringer for politikken for mennesker med funksjonsnedsettelse. Når det er snakk om politisk deltagelse blant funksjonshemmete er dette i all hovedsak knyttet opp mot arbeidet i funksjonshemmetes interesseorganisasjoner, både blant funksjonshemmete og fra det offentlige (Andreassen 2000).

Dersom vi inntar en faglig posisjon der grupperepresentasjon utgjør et kriterium for politisk representasjon, er et sentralt spørsmål hvorvidt funksjonshemmete kan karakteriseres som ei sosial gruppe på linje med for eksempel etniske minoriteter. Iris M. Young (2000) retter søkelyset mot grupper av individer fordi forskjeller mellom individer som medlemmer av sosiale grupper utgjør viktige skillelinjer i dagens samfunn, etniske minoriteter og funksjonshemmete kommer for eksempel dårligere ut på en del levekårsvariabler enn majoritetsbefolkningen. Ulike grupper har forskjellige betingelser for livsutfoldelse og utnyttelse av egne evner. Minoriteter, som for eksempel funksjonshemmete, har ikke de samme muligheter til utdanning, deltagelse i arbeidslivet og kulturell utfoldelse som medlemmer av den øvrige norske befolkningen (majoriteten). Dersom individet utgjør eneste grunnlag for tiltak for rettferdighet, vil ulikheter mellom sosiale grupper bli usynliggjort,

ifølge Young (ibid.), for eksempel det faktum at funksjonshemmete i liten grad får innpass på arbeidsmarkedet.

Med sosial gruppe mener Young (1990) et kollektiv som skiller seg fra andre grupper gjennom 1) sin kulturelle praksis, 2) sine spesielle behov eller egenskaper, eller 3) som en følge av at de er marginaliserte i det politiske systemet. Hvorvidt funksjonshemmete som gruppe har en felles kulturell praksis vil avhenge av hvordan kulturell praksis defineres. Vi tenker oss at deltakelse i interesseorganisasjoner for funksjonshemmete kan utgjøre en kulturell praksis der rettigheter for gruppa blir diskutert, individuelle erfaringer blir drøftet og der medlemmene har felles erfaringer i å tale ut fra en minoritetsposisjon. Ikke alle mennesker med funksjonsnedsettelse deltar i interesseorganisasjon, men ganske mange er medlemmer i en eller annen organisasjon. Funksjonshemmete er ei svært sammensatt gruppe med ulike typer og grader av funksjonsnedsettelse. Behov og egenskaper vil i stor grad variere. Innad i gruppa funksjonshemmete er det en rekke ulike grupper som gjerne organiserer seg på bakgrunn av ulike typer funksjonsnedsettelse, i interesseorganisasjoner basert på diagnoser. Likevel har funksjonshemmete som gruppe spesielle behov sammenliknet med andre grupper og med majoritetsbefolkningen. Dessuten er funksjonshemmete marginaliserte på flere arenaer i samfunnet, så som i arbeidslivet og politikken. På denne bakgrunn kan det være fruktbart å tenke på funksjonshemmete som ei sosial gruppe som bør være representert i politiske organer.

Når en skal argumentere for politisk representasjon blant personer med funksjonsnedsettelse, kan en benytte Helga Hernes' (1982) tre argumenter for politisk deltakelse blant kvinner; rettferdighet, ressurser/nytte og interesser. Argumenter for at personer med funksjonsnedsettelse skal være representert i folkevalgte organer på like fot med personer som ikke har nedsatt funksjonsevne handler for det første om rettferdighet, de har medborgerrettigheter på linje andre borgere. For det andre handler det om nytte eller ressurser. Funksjonshemmete har erfaringer og perspektiver som skiller seg fra majoritetsbefolkningen, og de kan bidra til et bredere grunnlag for beslutninger. Ville det for eksempel blitt lagt brostein på paradegata Karl Johan dersom en rullestolbruker satt i bygningsrådet eller teknisk etat i Oslo? Til sist handler det om interesser. Funksjonshemmete vil på en del områder kunne ha felles interesser, og interesser som kan stå i konflikt til majoritetens interesser, og de må selv få artikulere sine interesser i det offentlige rom.

Politiske representanter kan innta ulike roller, for eksempel ei rolle som strateg, ei rolle som sektorforsvarer og ei rolle der en vektlegger å fokusere på enkeltsaker (Ringkjøb m.fl. 2007). I strategirolla vil politikeren være mest opptatt av overordna mål, langsiktige politiske linjer og politiske prinsipper. I rolla som sektorforsvarer spesialiserer en seg på en fagsektor som en kjenner sterk tilknytning til, og bruker det meste av arbeidskapasiteten på å forsvare og fremme sektorsaker. Noen politikere vektlegger ensaksengasjementet, og kan for eksempel engasjere seg på vegne av enkeltpersoner. Ei fjerde rolle er ombudsrolla, der forholdet mellom lokalpolitikeren og innbyggeren er det avgjørende (op.cit.) Representanter med funksjonsnedsettelse vil kunne utforme politikerrolla på forskjellige måter, og kanskje forskjellig fra andre representanter.

Mennesker med funksjonsnedsettelse vil i ulik grad ha ressurser som utgjør viktige betingelser for politisk deltakelse, slik som utdanning, inntekt, organisasjonstilknytning og sosial kapital (Rogstad 2007). I tillegg vil motivasjon for politisk deltakelse variere, også blant funksjonshemmete. Motivasjon kan henge sammen med i hvilken grad representanter med funksjonsnedsettelse opplever anerkjennelse og respekt i rollen som folkevalgt.

Det er store mangler ved kunnskapen om politisk deltakelse blant personer med funksjonsnedsettelse, jf. kapittel 1. Det er bl.a. behov for forskning om hvorfor deltakelsen i politikken er relativt lav blant funksjonshemmete, hva aktive funksjonshemmete representanter opplever å oppnå med deltakelsen, og hvordan de opplever sine roller i politikken. Ikke minst er det behov for kunnskap om rekrutteringspraksiser. Det viser seg at de politiske partiene er flaskehalsen i rekruttering av nye grupper i politikken (Norris og Lovenduski 1995, Christensen m.fl. 2004, Berglund 2005, Guldvik & van der Ros 2008). Det kan handle om manglende bevissthet, men det kan også knytte seg til forståelser av funksjonshemming som fører til manglende anerkjennelse og respekt for grupper som er annerledes enn majoriteten i politikken.

Heller ikke forskning og teoretiske tilnærminger som tar utgangspunkt i funksjonshemmetes manglende oppfyllelse av sine medborgerlige rettigheter har vært opptatt av den representative deltakelsen. Innenfor den ”sosiale modellen om funksjonshemming” (the social model of disability) som definerer funksjonshemming som samfunnsmessig undertrykkning, er publikasjoner om deltakelse i det representative demokratiet fraværende. Det er arbeid i funksjonshemmetes organisasjoner (organisations of disabled) som ensidig framstilles som kanalene for å fremme funksjonshemmetes interesser (Cambell & Oliver 1996, Barnes & Mercer 2005, Beckett 2006). En kan derfor også stille spørsmålet i hvor stor grad den representative kanalen ses som viktig for å fremme funksjonshemmetes interesser, eller om politisk bevisste funksjonshemmete mener at slike saker bedre kan ivaretas gjennom andre fora.

Mennesker med funksjonsnedsettelse står slik sett overfor deltakelsesutfordringer. Skal de kanalisere sitt politiske engasjement gjennom partipolitikken eller interesseorganisasjoner dersom de er opptatt av å ha innflytelse på politikken overfor funksjonshemmete? Det kan tenkes at funksjonshemmete prioriterer interesseorganisasjoner og råd for funksjonshemmete framfor partipolitikken (Andreassen 2001), og at det bidrar til underrepresentasjon i kommunestyrene.

Nancy Fraser (2003) legger også vekt på deltakelse når hun hevder at rettferdighet handler om *deltakelse på like vilkår* (parity of participation) gjennom rettferdig fordeling på den ene sida og anerkjennelse og respekt for forskjellighet på den andre, dvs. både materielle og kulturelle forhold. Rettferdighet krever samfunnsstrukturer og arenaer som tillater alle (voksne) samfunnsborgere å samhandle som jevnbyrdige medborgere. For at likeverdig deltakelse skal bli en realitet må minst to forhold være oppfylt, ifølge Fraser. For det første må fordeling av materielle ressurser være slik at alle borgere sikres *uavhengighet og innflytelse*, og for det andre må *institusjonaliserte kulturelle verdimønstre uttrykke lik respekt* for alle borgere og garantere like muligheter til å oppnå sosial respekt.

Tidligere studier viser at det som særlig skiller potensielle kandidater med funksjonsnedsettelse fra andre potensielle kandidater i politikken, er manglende tilgjengelighet i vid forstand (Guldvik, Askheim og Johansen 2010). De materielle betingelsene i form av fysiske omgivelser og organisering av møter sikrer ikke *uavhengighet og innflytelse* for funksjonshemmete, slik Fraser (2003) foreskriver. Vi er i denne studien ute etter å få mer kunnskap både om materielle og kulturelle forhold som fremmer og hemmer politisk deltakelse.

3 Metode og datamateriale

Kvalitativ metode egner seg til å få svar på hvorfor- og hvordan-spørsmål gjennom at en kan gå i dybden for å skaffe fram kunnskap om informantenes erfaringer og meninger om et fenomen, i denne sammenhengen politisk deltakelse blant personer med funksjonsnedsettelse. På bakgrunn av kunnskapen fra den kvantitative undersøkelsen vi gjennomførte i 2009 (Johansen m. fl. 2009), har vi her anvendt kvalitative tilnærminger for å belyse hvorfor mennesker med funksjonshemninger er underrepresentert i politikken og hvordan det kan være mulig å rette opp denne skjevheten. Studien omfatter tre kilder til data: 1) de politiske partiene på lokalt og nasjonalt nivå, 2) folkevalgte med funksjonsnedsettelse og 3) interesseorganisasjoner.

3.1 Politiske partier

Studien av de politiske partienes erfaringer med rekruttering av folkevalgte med funksjonsnedsettelse ble gjennomført ved hjelp av telefonintervju med to representanter fra hvert av de sju største partiene (AP, FrP, H, SV, KrF, SP og Venstre), én person fra lokalpartiet og partisekretærene på nasjonalt nivå.

Flere prinsipper kan legges til grunn når det gjelder hvilke kommuner som skulle inngå i studien av de politiske partiene på lokalt nivå. Vi valgte å prioritere kommuner der partiene står sterkt, da vi regner med at det vil bety at de har en forholdsvis sterk partiorganisasjon i kommunen og at sjansene for at de har tenkt gjennom representasjon for ulike grupper til listene ved kommunestyrevalget vil være størst. Vi var også interessert i å få en viss variasjon i kommunestørrelse i utvalget, og at ulike geografiske områder ble representert. På denne bakgrunn valgte vi skjønnsmessig ut kommuner der vi kan snakke om typiske partibastioner for partiene, og der de har hatt tradisjon for å inneha ordførerposisjonen. Dette ga oss følgende skjønnsmessige utvalg:

Kommuner der partiene tradisjonelt står sterkt – ”bastioner” – basert på skjønn. Prosent oppslutning for partiet ved kommunestyrevalget 2007

AP	Sør-Odal (7791 innb.), Hedmark	52.3 %
FrP	Os (16 684 innb.), Hordaland	44.8 %
H	Bærum (111 213 innb.), Akershus	40.4 %
KrF	Vennesla (6535 innb.), Vest-Agder	30.4 %
SP	Overhalla (3577 innb.), Nord Trøndelag	47.7 %
SV	Nesodden (17 348 innb.), Akershus	24.4 %
V	Ulvik (1129 innb.), Hordaland	33.4 %

I tillegg ble partisekretærene i landspartiet intervjuet, slik at vi har intervjuet til sammen 14 informanter i denne delstudien:

AP: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Sør-Odal.

FrP: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Os (Hordaland)

H: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Bærum

KrF: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Vennesla

SP: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget Overhalla

SV: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Nesodden

V: Partisekretæren i landspartiet, samt leder i lokallaget i Ulvik.

For et par av partienes tilfelle er det assisterende partisekretær som er intervjuet, og i ett tilfelle er det tidligere lokallagsleder som er med i utvalget. Vedkommende hadde imidlertid nylig gått ut av sitt verv og var antagelig den som hadde best oversikt til å uttale seg på partiets vegne. Dataene fra denne delundersøkelsen baserer seg på telefonintervjuer og notater nedskrevet umiddelbart etter intervjuene.

Som det framgår av oversikten så er ikke representanter fra lokale lister (by-/bygdelister) med i utvalget. Disse har stor oppslutning i enkelte kommuner, med mellom annet 23 ordførere etter siste lokalvalg, men har likevel en forholdsvis beskjeden oppslutning i landsmålestokk (2.9 % i 2007). I et utvalg som ikke baserer seg på statistisk representativitet skulle det ikke utgjøre noe problem at de ikke er med i utvalget her.

Tema for intervjuene var partienes syn på grupperepresentasjon generelt og av funksjonshemmete spesielt, tiltak for å rekruttere funksjonshemmete og tilrettelegging av fysiske omgivelser, se vedlegg 1 og 2.

3.2 Folkevalgte

I folkevalgtestudien har vi gjennomført kvalitative intervju med et utvalg på 12 folkevalgte. Rekrutteringen av informanter foregikk dels gjennom interesseorganisasjoner og dels gjennom den såkalte snøballmetoden. Vi kontaktet Blindedeforbundet, Dysleksiforbundet og Hørselshemmedes Landsforening og informerte om studien. Vi bad organisasjonene kontakte tre medlemmer som er eller har vært folkevalgte i lokalpolitikken for å forespørre om de kunne tenke seg å delta i undersøkelsen. Vi rekrutterte 8 informanter gjennom interesseorganisasjonene. Videre kjente vi folkevalgte som var rullestolbrukere, de ble forespurt om deltakelse i prosjektet, og de anbefalte andre mulige informanter.

Intensjonen var at utvalget av informanter skulle ivareta bredde og variasjon med tanke på type funksjonsnedsettelse, kjønn, alder, partitilknytning, kommunestørrelse, folkevalgte i sentrale versus mindre sentrale posisjoner. Siden utvalget av informanter i noen grad har basert seg på at interesseorganisasjonene har rekruttert informanter, har det ikke vært så lett å styre utvalget med tanke på variasjon. Dermed er ikke alle de nevnte variablene ivaretatt på en like god måte.

Informantene fordeler seg slik med tanke på kjønn, alder, type funksjonsnedsettelse, partipolitisk tilknytning, kommunestørrelse og posisjoner:

Kjønn: 8 menn og 4 kvinner.

Alderen varierer fra 21 til 71 år, men flertallet er mellom 45 og 55 år.

Funksjonsnedsettelse: 4 bevegelseshemmete/rullestolbrukere, 3 dyslektikere, 2 hørselshemmete, 3 synshemmete,. Enkelte har sammensatte funksjonsnedsettelser.

Parti: 5 AP, 1 FrP, 1 Høyre, 2 SP, 1 SV, 1 bygdeliste, 1 partiløs

Kommunestørrelse: 3 store kommuner og resten mellomstore til små kommuner.

Posisjoner: En stor andel av informantene har/har hatt det vi vil kalle sentrale posisjoner som varaordfører, formannskapsmedlem og leder av sentrale utvalg. Bare et fåtall hadde ikke slik erfaring.

Intervjuguiden inneholdt spørsmål om bakgrunn for å gå inn i politikken, hvordan rekrutteringen foregikk, forventninger til deltakelsen, type politisk engasjement, tilrettelegging og behovet for funksjonshemmete i politikken, se vedlegg 3.

Ni intervju ble gjennomført på informantens arbeidsplass, i kommunehuset eller på kontor hos interesseorganisasjon, mens tre intervju ble gjennomført over telefon. Telefonintervju ble valgt fordi informantene ble klare helt mot slutten av prosjektperioden og det var dermed praktisk vanskelig å organisere møte på kort varsel. Intervjuene varte fra 30 minutter til halvannen time. De ble tatt opp på bånd og er transkribert i sin helhet.

3.2 Interesseorganisasjoner

I tillegg til informasjon fra folkevalgte og nøkkelinformanter fra partiene bygger denne rapporten på data fra intervjuer med tre sentralt plasserte personer i interesseorganisasjonene om deres erfaringer med medlemmenes partipolitiske engasjement. Vi har intervjuet styreleder og generalsekretær fra Funksjonshemmedes Fellesorganisasjon (FF0) samt forbundslederen i Norges Handikapforbund. To av intervjuene ble gjennomført i kontorlokalene til interesseorganisasjonen, den tredje informanten har svart skriftlig på e-post på bakgrunn av den tilsendte intervjuguiden, se vedlegg 4.

4 Partiene: rekruttering og representativitet

Partiene har en sentral plass i vårt lokalpolitiske system og de kontrollerer langt på veg nominasjonsprosessen framfor kommunestyrevalgene. De utformer valgprogrammene som kandidatene går til valg på, de velger ut listekandidatene og de er (sammen med mediene) de sentrale for å mobilisere velgerne til stemmelokalene på valgdagen. I dette kapitlet vil vi sette søkelys på 1) noen sentrale trekk ved rekrutteringsprosessen, 2) partienes syn på representativitet generelt, 3) partienes tenkning om representativitet blant personer med funksjonsnedsettelse, 4) partienes erfaringer med funksjonshemmete representanter, 5) deres holdninger til rekruttering, tiltak og politikk overfor disse gruppene, og til slutt (6) forholdet mellom interessepolitikken og det partipolitiske engasjementet.

4.1 Rekrutteringsprosessen

Rekrutteringen til kommunestyrene er blitt framstilt som en silingsprosess i flere faser (NOU 2006:7). For hver ny fase blir tallet på aktuelle personer redusert; i prinsippet kan alle innbyggere over 18 år være aktuelle, men det er først og fremst de som enten er partimedlemmer eller som partiene tenker seg kan sympatisere med partiets politikk og verdigrunnlag som blir spurt om å stille på liste. Blant de spurte skjer det en utvelgelse ut fra hvem som er villige til å stå på listen og stille seg til disposisjon for partiet. Et utvalg av disse blir kandidater ved valget, og ved valget avgjør velgerne hvem som blir representanter i kommunestyrene. De politiske partiene har på denne bakgrunn en ”dørvaktfunksjon” gjennom at de i stor grad regulerer hvem som kommer inn i kommunestyrene og hvem som holdes ute - eller ikke motiveres til å stille seg til tjeneste.

Hvordan nominasjonsprosessen foregår i praksis varierer en god del mellom partiene, og ikke minst, mellom partier i store og små kommuner. I enkelte kommuner er prosessen sterkt formalisert og med betydelig deltakelse, i mange andre er prosessen mye mer uformell og det er ganske få personer som deltar. I vårt materiale viser intervjuene med lokallagslederne eksempler på begge typene. I den største kommunen (Bærum) er det en omfattende aktivitet knyttet til det styrende partiets nominasjonsprosess. Partimedlemmene i de ulike delene av kommunen mobiliseres gjennom sine lokale foreninger; mange deltar, kandidatene finsiktes og underlegges grundig vurdering, og det er konkurranse om å komme på partiets liste ved valget. I en del av de andre kommunene er prosessen mer uformell og den største bekymringen er å skaffe nok villige kandidater.

Uavhengig av denne variasjonen viser erfaringene at partiene ikke starter utvelgelsen med å se på hele den voksne befolkningen, den starter gjerne med å spørre de sittende representanter om de ønsker gjenvalg. Et høyt antall som ønsker gjenvalg letter nominasjonskomiteens arbeid, hvis mange sier nei gjør den oppgaven mer krevende. Da gjelder det å saumfare medlemslistene for å finne nye rekrutter, og eventuelt henvende seg til kjente sympatisører for å høre om de kan tenke seg å stille seg til disposisjon på partiets liste.

Dette er langt på vei den tradisjonelle måten å gjøre det på, noe som er innarbeidet i partienes lokalavdelinger gjennom lang tid. Det er imidlertid stadig flere partitillitsvalgte som tar til orde for at denne rekrutteringsmåten har sine klare begrensninger, og at det er tid for å tenke nytt for å rekruttere fra miljøer partiene tradisjonelt ikke har nådd fram til. Dette er

synspunkter som med jevne mellomrom er kommet fram i mediene i løpet av det siste året, og de bekreftes også av våre intervjudata.

Selv om partiene i utgangspunktet ønsker å rekruttere bredt til sine lister, så viser erfaringene at utvelgelsesprosessen fra befolkningen til de valgte har sosiale skjevheter. Undersøkelser over flere år viser at kommunestyrene har en overrepresentasjon av middelaldrende menn med høyere utdanning, mens kvinner, ungdom og eldre, samt personer med bare obligatorisk grunnskoleutdanning har vært underrepresentert (NOU 2006:7, s. 66-68). Dette mønsteret har sammenheng med flere forhold, der *ressurser* (tid, økonomi, evne til sette seg inn i skriftlige dokumenter) og *motivasjon* (interesse for politikk og lokalsamfunn) spiller en viktig rolle. Men det er grunn til å anta at også partienes egen arbeidsmåte, nominasjonsprosessens organisering og partienes tenkning omkring rekruttering har betydning for hvordan kommunestyrene til slutt blir sammensatt.

4.2 Representativitet ved listestilling

Alle partiene vi har intervjuet er opptatt av at listene har en sammensetning som synliggjør bredde og i størst mulig grad kan sies å utgjøre et tverrsnitt av befolkningen. Dette er viktig for å framstå som mest mulig attraktive for velgerne. Men partiene uttrykker dette hensynet på en forskjellig måte, og det vektlegges også ulikt i nominasjonsprosessen. Da vi stilte spørsmål til partiene om den generelle betydningen av representative lister, fordelte de umiddelbare svarene seg på en måte som kan deles inn i tre hovedkategorier:

- A. *Ja, bredde og representative lister er viktig.* Partiet legger vekt på dette fordi det synliggjør at partiet har appell til mange grupper i befolkningen, og at mange kan identifisere seg med partiet. Representative lister er viktig også rett og slett for å nå ut til så mange velgergrupper som mulig, og oppnå et godt valgresultat.
- B. *Vi tenker i forhold til individer og ikke i forhold til grupper.* ”Gruppetenkning” har en negativ klang hos oss og blant våre medlemmer. Folk skal ikke nomineres på listene fordi de har den og den type bakgrunn. Kompetanse og engasjement, det at det er snakk om personer som har noe å tilføre, er hensyn nummer én hos oss. I praksis, tenker de som argumenterer på denne måten, vil en likevel ende opp med en liste av personer med ulik bakgrunn, slik at listene viser mangfold og bredde.
- C. *Ja, representativitet er viktig, men husk at hovedutfordringen er overhodet å få stilt liste.* Dette betyr at ideelle kriterier om representativitet, som vi gjerne kan slutte oss til i prinsippet, må vike for mer trivielle hensyn i praksis. Det fundamentale spørsmålet er hvor mange villige har vi å velge blant? Greier vi å få stilt liste denne gangen også slik at velgerne har vårt alternativ å stemme på?

Forskjellene i svarene reflekterer i noen grad de ulike partienes syn. Høyre, Venstre og FrP svarer på en måte som ligger nært opp til kategori B. De gir sin tilslutning til en liberal representasjonsmodell med fokus på individet og en tilsvarende skepsis til bindinger av kollektiv og gruppemessig art. Mens de andre partiene, og særlig Arbeiderpartiet, har et demokratisyn som er forankret i hensyn om sosial representativitet og en tenkning som ligger nær opp til kategori A. Dette gjelder også i noen grad SV og mellompartiene SP og KrF, selv om de på ulike måter modifierer dette synet i forhold til det å rekruttere viktige talspersoner som står for noe i lokalsamfunnet og i lokalpolitikken.

Lokallagene som inngår i denne undersøkelsen har antagelig større aktivitet enn gjennomsnittet for sitt parti, og er således ikke helt representative. De har heller ikke selv nødvendigvis problemer med å stille liste (kategori C), men partisekretærene med ansvar og blick for hele landet ser at dette er i ferd med å bli en påtrengende problemstilling. Også lokallagsledere i utvalget fra små og mellomstore kommuner har en opplevelse av at rekrutteringen til lokalpolitikken er blitt vanskeligere. Dette skyldes både trekk ved kommuneinstitusjonens utvikling (sterk statlig styring, profesjonell makt på bekostning av lekmannsstyre mv.) og befolkningens endrede vilje til å ta på seg allmenntilgode oppgaver og stå lenge i offentlige verv.

Partiene ble bedt om å respondere på hvordan de tenker om representasjon på listene fra ulike navngitte grupper og hensyn. Her nevner alle partiene kjønn først. Men det er forskjeller på hvordan dette kommer til uttrykk, noe som reflekteres i partienes generelle syn på representasjon. AP, SV, SP og KrF har vedtektsfestet kjønnskvolter, og AP praktiserer en 50/50-regel med mann og kvinne på annenhver plass på lista. Venstre², Høyre og FrP har ikke vedtektsfestet kjønnskvolter, men særlig Høyre og Venstre legger vekt på at jevnbyrdig representasjon her er viktig. Noen av partiene oppgir at det er vanskelig å rekruttere nok kvinner til å la seg nominere til de øverste plassene på lista.

Den geografiske dimensjonen er rotfestet i lokalpolitikken og spiller fortsatt en rolle ved oppsetting av listene. Ingen av partiene mener at en kan være geografisk blind og stille med en liste med navn fra bare én del av kommunen. De fleste mener dette ”regulerer seg selv” gjennom nominasjonsprosessen; i store kommuner legges det vekt på å få med personer fra de ulike bydelene, i de mindre kommunene fra ulike bygdelag eller distrikter, noe som er særlig viktig der de har vært tidligere selvstendige kommuner.

Partiene ønsker også å ha en aldersmessig spredning på listene. SV er det parti som klart markerer at det retter seg inn mot ei gruppe her, da partiet spesielt ønsker å ha ungdom høyt oppe på listene for å få en god ungdomsprofil og være det parti som fronter ungdommens og yngre menneskers livssituasjon. Alle partiene sier at de selvfølgelig gjerne vil ha ungdom med på lista, og de fleste lyktes med det, selv om det i en del kommuner er stor flyttetilbøyelighet i denne gruppa for å gå på skole eller få jobb. Det er også en underrepresentasjon av eldre som partiene ønsker å gjøre noe med, men noen har erfart at det er vanskeligere å rekruttere eller holde på representanter over 65 år.

Innvandrerne deltakelse i politikken har vært diskutert i de senere årene, og det har også vært spørsmål om en skulle ha kvoteringsregler for dem. Dette har bare i begrenset grad vært prøvd, i dette tilfelle av SV som har forsøkt moderat kvotering i sine egne partiorganer i hovedstaden (Bråten 2010). Partiene er i økende grad opptatt av at personer med utenlandsk opprinnelse også bør gjenfinnes på kommunevalglistene om partiene skal kunne påberope seg å favne om et tverrsnitt av befolkningen. Det var SV, AP og Venstre som i intervjuene understreket sterkest at disse gruppene bør være representert på listene. Flere av lokallagslederne understreket imidlertid at problemstillingene ikke er like aktuelle i alle

² Venstre har vedtektsfestet kvotering i partisammenheng. ”Begge kjønn skal som hovedregel være representert med minst 40 prosent i Venstres styrer, utvalg og komiteer”. (www.venstre.no/sentralt/organisasjon/arikkel/1749. Vedtekter. Lest 21.12.2010)

kommuner, og at de først og fremst står langt framme på dagsordenen i folkerike kommuner med stor innvandrerbefolkning. Også på dette punktet kommer det fram ulike holdninger til å tenke i grupper versus individer. Både Høyre og FrP understreker at de er ”fargeblinde”; personer med innvandrerbakgrunn er selvfølgelig velkomne på partiets lister, og de vil gjerne ha dem med når de er kvalifiserte, men ikke som ”representanter” for sine egne grupper.

Partiene ble også stilt et direkte spørsmål om forholdet mellom ”meningsrepresentativitet” og ”gruppemessig representativitet”. Selve spørsmålsstillingen ble oppfattet noe forskjellig av de ulike informantene. For fire av partiene, Venstre, Høyre, FrP og KrF var det imidlertid helt klart (slik de oppfattet spørsmålet) at meningsrepresentasjon var det viktigste, mens de øvrige ikke ville formulere en motsetning mellom disse hensynene.

4.3 Funksjonshemmete – ei gruppe som skal være representert?

Ingen av respondentene ville gi seg inn på å avklare nærmere hva som legges i betegnelsen ”personer med funksjonsnedsettelse”, men det presiseres raskt at vi har å gjøre med en meget mangfoldig gruppe mennesker, med svært ulike behov, ressurser og muligheter. Spennet kan være fra mennesker som er sterkt hjelpetrequende til personer som vi ikke vil kjenne til har noen nedsatt funksjonsevne når de deltar i offentligheten. Det var stor enighet om at det sentrale er å legge til rette for at alle innbyggerne så langt det er mulig skal kunne utøve aktivt medborgerskap, gjennom å stemme ved valg, og hvis de er interessert - delta i organisasjonsliv og politikk.

Ut over denne felles enigheten spriker formuleringene fra respondentene en god del, som utsagnene fra intervjuene nedenfor skulle vise: — ”Dette er absolutt ei gruppe å ta hensyn til”, — ”Ja, det er ikke urimelig at de var representert i lokalpolitikken i samme omfang som i befolkningen”. — ”Aldri sett på funksjonsnedsettelse som et eget rekrutteringskriterium”. — ”De kan nok betraktes som ei gruppe, men først og fremst som selvstendige individer som oss andre. Men ja, de bør tas hensyn til ved listestilling”. — ”Funksjonshemmete – det er et mangfoldig begrep. Vi legger til rette, setter ikke folk i bås.” Representanter for funksjonshemmete? – ”Ikke noe tema. Det ville være stigmatisering – en slags omvendt diskriminering”. — ”Nei, ingen gruppetenkning her!” — ”Ja, det er viktig at de blir representert, også i kommunestyrene. De har noen erfaringer som mange av oss andre ikke har, og får oss til å se ting på nye måter”.

Problemstillingen om å utvide tenkningen om gruppemessig representasjon på partilistene ut over de kjente temaene i offentligheten (kjønn, geografi og etnisitet) virker ny og litt fremmed på mange av informantene fra partiene. Noen få av dem sa også direkte: ”Nei, dette er problemstillinger vi ikke har tenkt over før vi ble kontaktet av dere”. Andre igjen avviser, som det framgår av sitatene, problemstillingen da de ikke vil formulere retningslinjer for gruppemessig representasjon på denne måten. Dette er grovt sett også en videreføring av de ulike skillelinjene som kom til uttrykk under de mer generelle spørsmålene om representativitet. Snus imidlertid problemstillingen til å handle om medborgerskap med fulle rettigheter for funksjonshemmete, blir tematikken mer gjenkjennelig og lettere å forholde seg til, uten at partiene dermed kan sies å ha tenkt mye over hvordan det skal kunne realiseres fullt ut i praksis.

Totalt sett er det stor velvilje i forhold til at personer med funksjonsnedsettelse skal være representert i lokalpolitikken. Men for det store flertall er det ikke her spørsmål om rettferdighet i betydningen representasjon ut fra at alle grupper skal med, men først og fremst ut fra at de som individer skal ha de samme muligheter som alle andre borgere. Partiene som talerør for meningsrepresentasjon står sterkere enn den sosiale dimensjonen.

4.4 Partienes oversikt og erfaringer

Partikontorene til våre sju største politiske partier har ingen oversikt over hvor mange representanter med funksjonsnedsettelse de har i kommunestyrene rundt omkring i landet. De svarer mer eller mindre det samme: dette finnes det ingen systematisk oversikt over. De vet at partiet har en håndfull funksjonshemmete i sine rekker i kommunestyrene, men de vet ikke hvor mange det kan dreie seg om. Partisekretærene har heller ikke fanget opp på noen systematisk måte hvilke problemer disse representantene eventuelt har stått overfor i utøvelsen av sine verv.

Noen slik oversikt over antall kommunestyrerepresentanter med funksjonsnedsettelse finnes heller ikke hos sentrale interesseorganisasjoner som FFO og Norges Handikapforbund. De bekrefter det samme inntrykket som partisekretariatene, og de fanger opp en del av erfaringene, men ikke på noen systematisk måte.

Blant de lokale partilagslederne i utvalget er det få som selv har erfaringer med funksjonshemmete i kommunestyret. Fire av de utvalgte partiene har ikke erfaringer med det i inneværende periode, og de kan heller ikke huske at det har vært lokale folkevalgte med funksjonsnedsettelse i de siste årene. Men som en av informantene svarte, dette kan vi ikke vite sikkert da det ikke alltid vil være synlig eller kjent om personene som er innvalgt har funksjonsnedsettelse av noe slag. Et parti svarer at de ikke selv har hatt funksjonshemmete i sin partigruppe, men at et annet parti har hatt det uten at vedkommende kjenner erfaringene. Det er bare ett parti i vårt utvalg som har kommunestyrerepresentant med funksjonshemninger. Den lokale partilederen har bare positive erfaringer med det, representanten har spilt en aktiv og viktig rolle i mange år. Vedkommende har fungert som en aktiv talsperson for grupper av funksjonshemmete i kommunen. På mange måter tror partilederen at alle partiene har oppfattet at vedkommende har denne rollen, og han liker også selv å stå fram på denne måten. Det gjelder ikke bare å være talsperson for rullestolbrukere, men også for andre typer funksjonshemmete og personer med demens. Det har gitt kredit og vært viktig og naturlig i den kommunestyrollerollen slik han har ønsket å definere den. Dette har ikke vært til hinder for at han også har vært allmennpolitiker - ”han vet hvor han kommer fra og er også en partirepresentant. Så jeg kan ikke se at det er noe enten/eller her (å representere de funksjonshemmete versus partiet) – men snarere et både/og” (Lokallagsleder).

Et parti oppgir at de ikke har hatt representanter med funksjonsnedsettelse i egen gruppe, men kjenner til det fra andre partigrupper i kommunestyret. Det gjelder både rullestolbrukere, hørselshemmede og svaksynte. Dette har fungert meget bra etter informantens mening! Og de blir ikke sett på bare som talspersoner for disse gruppene, men oppleves som representanter på linje med de andre, slik partilederen ser det. Erfaringene sett med denne informantens øyne har vært entydig positive.

Det finnes fra partienes side ingen samlet oversikt over omfanget av representasjon fra personer med funksjonsnedsettelse eller hva slags utfordringer og problemer de har stått overfor i rollen som lokale folkevalgte. Det er begrensede erfaringer med funksjonshemmete i folkevalgrollen blant informantene i vårt materiale, men så langt erfaringene rekkes tolkes de entydig positivt.

4.5 Barrierer, tiltak og holdninger

Vi stilte partiene både sentralt og lokalt spørsmål om det var fysiske eller holdningsmessige barrierer som sto i veien for større deltakelse i lokalpolitikken, og hvilke tiltak partiene eventuelt hadde satt i verk for å bøte på dette. Det generelle inntrykket fra intervjuene er at det fortsatt gjenstår noe på fysisk tilrettelegging, men at det har bedret seg i løpet av de siste årene og at det arbeides med dette i kommunene og blant partiene selv. Synet på om det er holdningsmessige barrierer som skulle hindre større engasjement og deltakelse fra personer med funksjonsnedsettelse varierer en del mellom informantene, uten at vi kan se at det er noe klart partimessig mønster i svarene. For å få nærmere belyst hvordan partiene tenker om disse spørsmålene gjengir vi en del av synspunktene fra intervjuene.

På spørsmålet om det var materielle og fysiske barrierer (bygningmessige, tekniske) eller holdningsmessige barrierer (selvtillit blant de funksjonshemmete, undervurdering fra omgivelsene) som sto i veien for økt deltakelse fikk vi flere typer refleksjoner fra de partitillitsvalgte på sentralt hold: - ”Det er vel både/og dette. Men jeg både håper og trur vi har kommet så langt i vårt parti at vi er åpne for å ta imot dem som ønsker å engasjere seg.” - ”Det ligger nok mest på det holdningsmessige tror jeg, både blant dem og hos partiene. Det står nok fortsatt noe igjen når det gjelder fysisk tilrettelegging, men dette blir raskt ordnet når det oppstår situasjoner der noe må gjøres for at en ny folkevalgt skal kunne fungere.” –Jeg tror kanskje det ligger mest på det holdningsmessige plan – og da begge veier. Både fordommer fra oss i partiene og for lav selvtillit fra de funksjonshemmete selv. Det er sikkert både/og, materielle forhold og holdninger som spiller inn, men på grunn av gode eksempler så vil det skje endringer her.”

–”Det er ikke noen generell skepsis i vårt parti, tror ikke det representerer noen hindring. Problemet er at vi ikke når så lett fram til de villige og interesserte. Og noen har såpass store funksjonsnedsettelser at det vil være vanskelig for dem å delta selvfølgelig. Det gjenstår nok også noe på den fysiske materielle siden, men det vil bli løst”. – ”Primært det materielle. Selv om loven er der har vi veldig mye å gå på når det gjelder universell utforming. Jeg vil ikke utelukke at både vi og de andre partiene har noen barrierer også, særlig når det gjelder folk med psykiske plager”.

–”Selvforståelsen og selvtilliten blant de funksjonshemmete kan nok være slik at de ikke finner å kunne engasjere seg. Jeg har ikke grunnlag for å si at det er fordommer i partiet(ene) mot å rekruttere dem, men det kan være at vi rekrutterer for snevert generelt, det er for mye selvrekruttering og at vi har for få navn og velge mellom på listene. Dette rammer også dem. Min tese: For folk i en del yrker er det krevende å engasjere seg i lokalpolitikken, det tar for mye tid og en får for lite igjen. Det kan være at denne mekanismen slår enda sterkere ut blant funksjonshemmete; først skal de sikre seg yrkesdeltakelse og familieliv, dette er krevende nok, så blir det ikke tid og overskudd til lokalpolitisk liv som også vil kreve mye av dem.”

Og videre fra lokallagslederne: - ”Det ligger vel både på tilrettelegging og holdninger, både hos de funksjonshemmete sjøl og hos partiene. Det er ingen motvilje noen steder, men vi ser kanskje ikke problemene.” – ”Hvis det er noe igjen på det holdningsmessige plan så ville det være veldig trist. Men det er det ikke hos oss.” - ”Nei, ser ikke slike barrierer. Vi satser på å legge til rette for at alle som er interessert skal få mulighetene. Det er det som er viktig.” – ”Vanskelig spørsmål. Det er nå vanskelig å rekruttere folk til lokalpolitikken uansett. Men det har skjedd mye de siste årene når det gjelder tilrettelegging for funksjonshemmete. Det var nok mye vanskeligere for dem før.” – ”Det ligger nok mest på deres egen sjøltillit vil jeg tro, eller mangel på det. Og så kommer det jo inn at mange av dem ikke er med i de sosiale sammenhenger der de treffer folk som vil rekruttere dem. De er ikke på de arenaene der noen ser at der er det en med et godt hode, han eller hun må vi forsøke å få med til å stille for oss.” - ”Universell utforming er blitt greia. Der er vi blitt ganske flinke, mellom annet etter aktiv innsats fra de funksjonshemmete selv i rådet for funksjonshemmete. Men vi kan fortsatt bli bedre selvfølgelig.”

Universell utforming er også det viktigste i partienes tilnærming på tiltakssiden. Alle partiene på sentralt hold mener at den nye Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven fra 1.1.2009 har vært viktig, og at deres representanter har vært aktive i forberedelsene til loven og under Stortingsbehandlingen. Av de viktigste tilakene på sentralt hold nevnes først og fremst krav til møtelokaler og konferanser i partienes regi, med strenge pålegg om at de skal tilfredsstillere kravene til universell utforming. Dette gjelder også om enn i noe varierende grad tilgjengeligheten til deres egne partikontorer. Dernest har de fleste partiene arbeidet med å gjøre informasjonen fra partiene mer tilgjengelig for ulike brukergrupper med funksjonsnedsettelse, og særlig gjelder dette en bedre tilrettelegging av partienes hjemmesider. Et av partiene understreket at de også la vekt på i sin egen arbeidsgiverpolitikk å inkludere og legge til rette for funksjonshemmete. På denne måten ville en vise at det var samsvar mellom liv og lære.

Lokallagslederne kan ikke vise til noen omfattende tiltaksliste i egen regi, men flere legger vekt på at tenkningen om universell utforming nå synes å ha fått fotfeste lokalt. Dette har fått konsekvenser for utforming av kommunestyresalen og møter som avholdes i kommunestyrets regi. Flere av informantene oppgir at det nylig har vært oppussing av kommunens rådhus eller kommunestyresalen, eller at de sågar har fått nytt rådhus, og da har hensynene til tilgjengelighet og utforming stått sentralt. Dette har også medført at tilrettelegging i form av teleslynger og øvrig nødvendig utstyr er sikret i kommunestyresalen i forbindelse med nybygg eller renovering.

Intervjudataene viser at informantene fra partiene ser at det kan være både materielle fysiske og holdningsmessige kulturelle barrierer som hindrer full deltakelse i politikken fra personer med funksjonsnedsettelse. Vektleggingen mellom disse to dimensjonene varierer mellom informantene. Det tenkes imidlertid i hovedsak i forholdsvis optimistiske termer som at disse hindringene er i ferd med å overvinnes; de materielle vil bli løst når manglene kartlegges og det er lite fordommer mot personer med funksjonsnedsettelse i partiene. Det handler i første rekke om å finne gode og praktiske løsninger når problemene blir påpekt og synliggjort. Tenkningen knyttet til universell utforming er i ferd med å slå rot både sentralt og lokalt.

Intervjuedataene avdekker likevel en viss ambivalens i den underliggende forståelsen her: tanken om universell utforming er blitt politiske felleseie, men det ser ut som det fortsatt er i møtet med tilpasninger for enkeltindivider at mye av det konkrete endringsarbeidet vil skje.

4.6 Strategi og skillelinjer

Ingen av partiene synes å ha noen gjennomarbeidet strategi eller egne omfattende tiltakslistor for å trekke personer med funksjonshemninger med i politikken. Men de svarer alle, unisont, at ja, de ville se på det som positivt om personer med funksjonsnedsettelse engasjerte seg og var villige til å stå på deres lister på plasser som kunne sikre at de ble innvalgt i kommunestyrene. Dette ble sett på som udelt positivt og ville etter informantenes mening bidra til å sikre det mangfold i den folkevalgte forsamlingen som både var naturlig og en styrke for vårt demokrati. Men flere la til, selvfølgelig under forutsetning av at de var engasjerte og kvalifiserte og dermed stod for noe, og ikke bare for at ei gruppe skulle være representert. Andre la til at det var viktig med positive eksempler og eksemplets makt; når noen med funksjonshemninger står fram som aktive og profilerte lokalpolitikere så vil det også være lettere for andre å engasjere seg.

De fleste av våre informanter fra partiene oppfattet ikke spørsmålene om bedre tilrettelegging for de funksjonshemmete som noen sentral skillelinje i dagens politikk. En lokallagsleder uttrykte det slik: - ”Vi skiller oss ikke ut. Det er en ganske gjengs oppfatning i kommunestyret om å se praktisk på dette. Vi vil heller ikke fronte det, synes ikke det er riktig. Dette er ikke først og fremst partipolitikk, men et praktisk spørsmål”. En annen partileder: – ”Vil ikke påstå det, de funksjonshemmete har like mange politiske meninger som befolkningen for øvrig selvfølgelig. Men det går jo en skillelinje mellom offentlig og privat ansvar for tilrettelegging da.” En tredje: – ”Ja, det er den sosiale profilen det. Derfor har vi med vår profil god rekruttering fra disse gruppene på de fleste plan i politikken. Når det gjelder dette med universell utforming så er det mer allemannseie”. Og en fjerde: - ”Nei, jeg tror ikke det er noen stor skillelinje her. Alle mine kolleger i lokalpolitikken er skikkelige mennesker som vil det beste for disse gruppene.”

På det nasjonale plan viser partiene til sin generelle politikk, og at den også vil tjene de ulike grupper av funksjonshemmete. Det er en høyre/venstre dimensjon her som kommer til syne i vektlegging av henholdsvis å åpne opp for private løsninger, eller betydningen av en sterk offentlig sektor som tar ansvar. KrF markerer verdisiden av politikken og vektlegger klare standpunkter og markeringer mot det som er blitt kalt ”utsorteringssamfunnet”. De fleste partiene ser ikke på dette som noe eget politikkkfelt med skarpe skillelinjer mellom partiene, men at det framheves at forskjellene vil komme til syne i praksis når det gjelder økonomiske prioriteringer mv.

4.7 Interessepolitikken og partiene

Partiene sentralt opplever at de har god kontakt med de interessepolitiske organisasjonene for funksjonshemmete. Kontakten ivaretas i særlig grad av partiens stortingsgrupper. Her har partiens talsmenn og saksordførerne i de mest relevante komiteene kontakt før viktige innstillinger avgis og i forbindelse med budsjettforhandlingene. De opplever kontakten som regelmessig, preget av møter med profesjonelle organisasjoner som er dyktige til å ivareta sine medlemmers interesser.

Partikontorene har først og fremst kontakt med interesseorganisasjonene gjennom at partienes programarbeid gjerne har en forankring der. De inviterer organisasjonene til å komme med innspill, vekselvis så inviterer også organisasjonene seg inn for å komme med innspill og forsøke å påvirke gjennom programprosessen.

Interesseorganisasjonene understreker at de arbeider langs flere kanaler: innspill til partienes programmer, skriftlige budsjettkrav, deltakelse på høringer, møter med enkeltpersoner og grupper og aktiv bruk av mediene for påvirke. Eller som en av de tillitsvalgte i interesseorganisasjonene uttrykte det: ”Det er rett og slett jobben min dette. Har omtrent daglig kontakt med Stortinget som jeg kjenner meget godt, og vet hvilke knapper jeg skal trykke på for å nå fram. Rådgiverne i partigruppene er det veldig viktig å holde kontakt med, de forer representantene med stoff og argumenter, og er gjerne sentrale i den konkrete utformingen av dokumentene. Også statssekretærene er ei viktig gruppe for å nå fram til statsrådene.” – ”Partiene har vi kanskje først og fremst kontakt med i forbindelse med programarbeidet, særlig foran Stortingsvalgene. Vi er opptatt av å påvirke den politiske prosessen på våre saksområder. Det er vår oppgave.” – ”Vi er også opptatt av medborgerskapsperspektivet. Meget viktig. Et ensidig brukerfokus er ikke bra. Vi er opptatt av å fjerne barrierer for likestilling og deltakelse”.

En annen av informantene fra interesseorganisasjonene uttrykte det slik: ”Vi jobber systematisk mot det politiske nivået, og særlig overfor Stortinget. Men også overfor den politiske ledelsen i departementene. Det gjelder kanskje særlig Helse- og omsorgsdepartementet, Arbeidsdepartementet, Barne- og likestillingsdepartementet og Kunnskapsdepartementet.... Vi kjenner systemet og menneskene som har innflytelse. ... Mot partiene direkte så blir vi av og til invitert til seminarer der de har bestemte temaer i Stortinget og vi takker alltid ja til det.”

Er interessepolitikken en arena som bidrar til å styrke mulighetene for lokalpolitisk deltakelse, eller er den tvert om altoppslukende og tar alle de engasjertes ressurser? Det var noe ulike vurderinger blant de interessepolitiske organisasjonene omkring dette spørsmålet. – ”Vi har nok noen eksempler på folk som har gått inn i interessepolitikken og gjort den erfaring at de må søkte politisk innflytelse for å få endringer på ting, og derfor gått inn i politikken. Men dette er enkelt eksempeler, og vi har ingen systematisk oversikt over omfanget av dette. Men det er helt klart at noen går fra interessepolitikk til partipolitikk.” - ”Jeg ser ingen motsetninger i dette (å være aktiv på begge arenaer). Vi ser gjerne at de også engasjerer seg i politikken og ikke isolerer seg i interessepolitisk arbeid. Og noen er genuint interessert i politikk selvfølgelig, og engasjerer seg først og fremst der. Noen er også aktive i partilagene rundt omkring – uten at de dermed ønsker å søke posisjon som lokalt folkevalgte.”

At enkelte i det lokalpolitiske arbeidet av og til kan oppleve rollekonflikter er ikke ukjent i interesseorganisasjonene. For noen representanter kan dette være plagsomt. De skal per definisjon være interessert i helse- og sosialpolitikk. De er blitt tildelt en rolle uten å ha bedt om det. Andre tillitsvalgte uttrykker forventninger til at ”de (som lokalpolitikere) får satt funksjonshemmetes interesser på dagsordenen, og både innad i partiet og i folkevalgte organer arbeider aktiv for det.” (Intervju: interesseorganisasjonene).

En av de andre informantene så det slik: ”Jeg tror engasjement i interesseorganisasjoner er med og gir kompetanse også inn i politisk arbeid. Både ved å ha brukerkompetanse, men også gjennom den læring og erfaring som organisasjonslivet ofte gir gjennom styrearbeid, offentlige opptredener, demokratisk arbeid m.m. Det samme gjelder motsatt vei. Det er mange tidligere politikere som går inn i styre- og lederverv i interesseorganisasjoner. Årsakene er egentlig de samme.” Deltakelse på en av arenaene oppfattes definitivt til å kunne være springbrett for aktiv deltakelse på den andre.

Rådene for funksjonshemmete i kommunene har blitt viktige for det interessepolitiske arbeidet. Mange blir aktivisert gjennom dem. –” De (rådene) kan bli en rekrutteringskanal inn i lokalpolitikken i neste runde. Men de kan også bli en konkurrent til annen aktivitet. Vi merker jo den allmenne svikten i folkebevegelsene og frivilligheten også hos oss. Vanskelig å få medlemmene til å engasjere seg på samme måte som før.” (Informantintervju interesseorganisasjon) – Eller formulert slik av en av de andre informantene: ”Disse rådene er viktige, men kan lett bli en erstatning for det interessepolitiske arbeidet. Faren for at representantene blir gisler for kommunene er absolutt til stede. De må ta standpunkt til en rekke saker de ikke har fått diskutert på forhånd, og bidrar til en legitimering for at saksbehandlerne har sakene forankret blant de funksjonshemmete.”

Det finnes ingen systematisk kunnskap om i hvilken grad det interessepolitiske arbeidet stimulerer til lokalpolitisk deltakelse blant de funksjonshemmete. Men spredte erfaringer tyder på at denne mekanismen fungerer i en del tilfeller. Den dominerende form for aktivisering og deltakelse synes likevel først og fremst å komme gjennom de nye rådene. Dette er en viktig arena for deltakelse og bidrar når den fungerer godt til at de funksjonshemmetes interesser blir ivaretatt før beslutninger tas i lokalpolitikken og i kommunal virksomhet for øvrig. De interessepolitiske organisasjonene ser imidlertid også noen problemer knyttet til rådernes funksjonsmåte der det kan være fare for at de funksjonshemmetes representanter kan ”koopteres” inn i den lokalpolitiske beslutningsprosessen på denne måten. Det vil si at de gjennom sin deltakelse bidrar til å gi avgjørelsene økt legitimitet uten at de i praksis har hatt reelle muligheter til å påvirke dem.

4.8 Partiene og rekruttering i perspektiv

Partienes holdninger og strategier i forhold til rekruttering til lokalpolitikken er en gjenspeiling av to ulike rekrutteringsprinsipper: den ene med basis i tanker om sosial representasjon der det er rettferdig at alle grupper i befolkningen bør være representert i demokratisk valgte forsamlinger; den andre med basis i ideer om meningsrepresentasjon der partiene først og fremst er forpliktet på at deres ideer og ideologier skal være representert. Med visse modifikasjoner følger tilslutningene til disse prinsippene en venstre - høyre akse i politikken. Disse prinsippene trenger imidlertid ikke være gjensidig utelukkende og fungerer for partiene som regulerende ideer. De er mer eller mindre eksplisitt formulert, og de styrer i varierende grad praktisk rekrutteringsarbeid. Ideelle mål om at listene skal speile det sosiale mangfold i kommunen må dels veies mot hva som er mulig å få til i praksis, der mange sliter med rekruttering til politisk arbeid. Men også partier som legger hovedvekt på meningsrepresentasjon, med fokus på å trekke med individer som best kan uttrykke disse meningene, er i praksis opptatt av at mangfold i sosial og geografisk bakgrunn kommer til uttrykk på

listene. Dels tenker en seg at en spredning i retning av mangfold naturlig oppstår når man søker etter de best kvalifiserte og motiverte, dels slår det ut ved at en formelt eller som en uformell handlingsregel sørger for å balansere listene ut fra hensyn til kjønn, alder og geografi med mer før en møter velgerne i valg.

Spørsmålet om partiene har eller burde ha spesielle rekrutteringsstrategier overfor personer med funksjonsnedsettelse er ikke i nevneverdig grad politisert og brakt på politikernes bord. Det er på en måte en ikke-sak, som først blir grunnlag for refleksjon i det tematiseres fra utsiden. Dette er nok en indikator på hvor langt spørsmålet om funksjonshemmetes borgerrolle også er tematisert. De svar en får når spørsmålet reises, og om partiene har et spesielt ansvar her, er langt på vei en umiddelbar refleks av de mer generelle ideologiske og politiske overveielser partiene og deres tillitsvalgte har til rekrutteringsarbeid generelt.

Det som *er* tematisert og gjort til et politisk anliggende er spørsmål knyttet til tilgjengelighet og tilgang på gode tjenester. Prinsippene om universell utforming stiller partiene seg bak og føler seg forpliktet av at dets intensjoner skal bli iverksatt i praktisk politikk på ulike samfunnsområder, sentralt og lokalt. Dette er politisk felleseie på samme måte som idealer om ”like muligheter for alle” til å få tilgang på offentlige tjenester og til å engasjere seg på ulike samfunnsområder. Spørsmålet blir imidlertid i liten grad gjenstand for en parti-politisering i en konkurranse om oppslutning fra velgerne, det utgjør ingen politisk skillelinje mellom partiene. Dette er selvfølgelig ikke til hinder for at det vil være uenighet mellom partiene, og mellom partiene og interesseorganisasjonene, om hvor godt føringene på universell utforming følges opp i praksis, og om det er godt eller dårlig samsvar mellom liv og lære. Om de materielle barrierer fjernes gjennom en vellykket politikk for universell utforming bidrar til et løft for politisk deltakelse for disse gruppene eller om holdningsmessige og kulturelle barrierer fortsatt vil stå i veien er et åpent spørsmål. Men i hovedsak vil partiene appellere til sin generelle politikk, sin ideologi og sine verdier, og påpeke at den på beste måte også ivaretar funksjonshemmetes interesser.

Et felt som *er* en del av den politiske dagsordenen er interesseorganisasjonenes strev for å hevde interessene til personer med funksjonsnedsettelse i den offentlige politikken. Samhandlingen mellom partiene og de interessepolitiske organisasjonene inngår her så å si i rutinepolitikken gjennom lobbyvirksomhet og pressgruppepolitikk. Den inngår som et rutinemessig element i vår ”korporative pluralisme” der et mangfold av organisasjoner skal bli hørt og berørte interesser tatt med på råd før den aktuelle politikken formes. Her er interesseorganisasjonene for personer med funksjonsnedsettelse en selvfølgelig og legitim part i systemet.

Men hvordan personer med funksjonsnedsettelse faktisk fungerer når de er direkte representert i folkevalgte forsamlinger har vært lite studert, og er noe som både partiene og interesseorganisasjonene trenger å vite mer om. Derfor har vi sett nærmere på det i neste kapittel.

5 Folkevalgte: erfaringer og barrierer

Muligheter for deltakelse i politikken fra ulike grupper handler om motivasjon for deltakelse og engasjement for samfunnet en er en del av. Videre handler det om hvordan representantene blir møtt i det politiske arbeidet, hvorvidt de møter anerkjennelse og respekt. Og endelig handler det om arbeidsbetingelsene for de folkevalgte, dvs. om de materielle forholdene er godt tilrettelagt.

I dette kapitlet skal vi se på den politiske deltakelsen fra de folkevalgtes ståsted. Hvordan erfarer og framstiller de folkevalgte sjøl ulike sider ved deltakelsen i politikken? Først beskriver vi hvilken type politikere vi har med å gjøre, i form av hvilke verv de har og hvilke typer politisk engasjement de har; partipolitisk og interessepolitisk. Videre ser vi på hvordan informantene opplever funksjonshemmende forhold i politikken og hvilke forventninger de opplever til deltakelsen. Til sist redegjør vi for informantenes tanker om behovet for flere funksjonshemmete i politikken.

5.1 Flertallet av informantene har/har hatt sentrale verv

Vi har vært opptatt av å få fram kunnskap fra informanter som har hatt sentrale og mindre sentrale verv i lokalpolitikken, fordi vi antok at posisjoner i politikken kunne påvirke hvordan informantene opplever deltakelsen. Studien omfatter informanter som, på en skala fra sentrale til mer perifere verv, har/har hatt relativt sentrale verv i politikken. De fleste sitter som folkevalgte i kommunestyret, mens en sitter som folkevalgt i fylkestinget. En av informantene sitter kun i rådet for mennesker med funksjonsnedsettelse. Av de som sitter i kommunestyret er nesten halvparten også medlemmer i kommunalt råd for mennesker med funksjonsnedsettelse, flere er ledere for Rådet.

Flertallet av de folkevalgte vi har intervjuet har lang fartstid i politikken. I tillegg til kommunestyret/fylkestinget har de eller de har hatt en rekke andre verv i kommunepolitikken og i partiet. En har vært varaordfører, tre er/har vært medlem i formannskapet og tre er/har vært vararepresentanter til formannskapet. To har hatt sentrale verv i partiets ungdomsorganisasjon. En er leder av fylkesparti og en av lokalparti. De aller fleste har vært medlem og noen leder i hovedutvalg og komiteer og en har vært gruppeleder. Tre av informantene har vært med på å initiere oppstart av kommunalt råd lenge før loven om kommunalt råd ble vedtatt i 2005, og de har vært leder av rådet i en årrekke. To andre informanter er også medlem av Rådet. Fem av informantene stiller til valg eller gjenvalg ved neste valg. Alle de som ikke stiller har vært med i 2 – 4 perioder og mener det får være tilstrekkelig. Flertallet av informantene er også medlem i interesseorganisasjon, og flere er aktive i organisasjonene, enten som leder eller styremedlem. Noen er også representanter i brukerutvalg for eksempel for helseforetak. Det er mye som tyder på at det ikke er ”gjennomsnittspolitikeren” som er rekruttert til denne studien. Utvalget består av de mer aktive og sentrale folkevalgte, og det er personer som også er aktive på andre arenaer.

Vår forrige undersøkelse (Johansen et al 2009) viste at folkevalgte med funksjonsnedsettelse var overrepresentert i utvalg for helse og omsorg, og vi spurte oss om det var av eget ønske eller om det var forventet at funksjonshemmete skulle gå inn i slike utvalg. Blant våre informanter er det fire som har sittet i utvalg som har med helse- og sosialsaker å gjøre, og de

ønsket å gå inn i utvalget fordi de var opptatt av feltet. Andre har vært i for eksempel teknisk utvalg, utvalg for samferdsel, næring og miljø eller utvalg for byutvikling, miljø og samferdsel, og de understreker at det er mange saker med relevans for funksjonshemmete i slike komiteer. *”Alle politikkområder berører menneskers liv og hverdag på et vis, og da er det spennende uansett”*, som en av informantene sier. Atter andre har ikke sittet i utvalg fordi de satt i formannskapet. Vårt materiale tyder ikke på at funksjonshemmete ufrivillig plasseres i eller at det forventes at de skal gå inn i utvalg som behandler helse- og sosialsaker. Det er enten egne ønsker eller mer tilfeldigheter som har ført de folkevalgte inn i ulike utvalg.

5.2 Partipolitisk og interessepolitisk engasjement

Vi har vært opptatt av om våre informanter gikk inn i partipolitisk arbeid fordi de var generelt interessert i politikk eller om de var interessert i å fremme saker som angår funksjonshemmete spesielt. Grunnene til å gå inn i politikken kan tolkes på bakgrunn av Pitkins (1972) begreper om å fremme synspunkter på vegne av andre ut fra tilknytning til politiske partier og meningsrepresentasjon (acting for) versus at representanten skal likne på personene som representeres gjennom sosial representasjon (standing for). Vi ville også studere i hvilken grad de folkevalgte inntar ulike roller som strateg, sektorforsvarer eller enkeltsaksforsvarer (Ringkjøb m.fl. 2007).

Generelt politisk engasjert

Mange av informantene sier at de ”alltid” har vært opptatt av politikk. En sier det slik: *”Jeg har alltid vært politisk interessert – samfunnsinteressert, og har diskuterte politikk og samfunnsspørsmål med mine kolleger. Årsaken til at jeg begynte aktivt i politikken var at jeg ble spurt av en bekjent om jeg ville stå på lista til SP. Det sa jeg ja til og så har det bare balla på seg”*. En annen uttrykker seg på denne måten: *”Det var absolutt generell interesse for politikk og for samfunnsutvikling som førte meg inn i politikken, rettferdighet og folkestyre, ikke spesielt saker som angår funksjonshemmete”*. En tredje informant understreker det generelle engasjementet: *”Det var ingen spesiell sak eller saksområde som førte meg inn i politikken, jeg har nok hele tida vært litt politisk interessert, allerede på videregående, da var jeg med på å starte Unge Venstre. Så jeg har alltid vært interessert, men det var sånn at jeg ble konkret forespurt av ordføreren som ville ha meg på SP-lista”*.

En annen uttrykker seg på denne måten: *”Årsaken til at jeg gikk inn i politikken er at jeg er et politisk dyr og vil alltid være det. Og det er jo spennende, mener jeg, å kunne ha mulighet for å endre og finne gode løsninger på folks daglige problemer. Være med å påvirke hvilke verdier samfunnet vårt skal bygge på”*. På spørsmål om det er et generelt politisk engasjement eller en spesiell interesse for å endre forholdene for funksjonshemmete, får vi følgende svar: *”Nei, mitt forhold til funksjonshemmete og politikken er at alle tjenester som samfunnet skal yte til den enkelte skal være like mye tilrettelagt og tilgjengelig for funksjonshemmete som for øvrige. Mitt primærstated er at jeg skal finne gode løsninger for totalbefolkningen innenfor det området som jeg kan påvirke”*.

De aller fleste informantene viser til en generell interesse for politikk og for samfunnet de er en del av. Det er denne generelle interessen som har ført dem inn i partipolitikken, dvs. at det er meningsrepresentasjon og muligheten til å fremme synspunkter på vegne av andre som er drivkraften bak den politiske deltakelsen.

Enkeltsaker teller med

Fire informanter oppgir at en enkeltsak førte den inn i partipolitikken, for tre av dem hadde det ikke spesielt med politikk overfor funksjonshemmete å gjøre. Det handlet om skolepolitikk, dvs. nedleggelse av gammel sentrumsskole, barnehagepolitikk og kutt i helsetjenester. En fjerde sier det slik: *”Det er sammensatt. Jeg er generelt interessert i politikk, men hvis jeg skal legge ting på vektskåla, så veide saker omkring funksjonshemming tyngst da jeg gikk inn”*. Informanten hadde vært aktiv i interesseorganisasjon, hun ønsket å få innblikk i hvordan kommunen fungerte og hvem hun kunne kontakte i ulike saker. Hun var også opptatt av å finne ut *”hvordan kommunen skjøtter sitt bo”*.

Til tross for at det er et generelt politisk og samfunnsmessig engasjement som har ført til partipolitisk deltakelse blant våre informanter, sier flere at engasjementet er knytta til forholdene for det de kaller svake grupper i samfunnet, blant annet politikken overfor funksjonshemmete. En informant sier at engasjementet for svake grupper *”har ligget latent i alle år”*. En annen sier det sånn: *”Engasjementet for svake grupper har vært stabilt, jeg har alltid vært opptatt av kampen for de svake. Jeg har gått gjennom mye sjøl siden jeg vokste opp på barnehjem her i (kommunen)”*. En tredje sier: *”Jeg har nok alltid frontet de svake, det gjør jeg i dag også. Om det gjelder blinde eller dysleksi”*.

Saker som angår funksjonshemmete er viktig, sjøl om det ikke er et hovedtema:

”Engasjementet mitt har ikke starta der (med politikk overfor funksjonshemmete), det har ikke vært et hovedtema, men det er et viktig tema sammen med andre ting”. Med førsteplass på partilista er det tre saker som peker seg ut for denne fylkesrepresentanten, det er samferdsel, mer praktiske fag i skolen og et inkluderende (fylkesnavn). *”Så der er funksjonshemming med blant ting som jeg mener vi må gripe fatt”*, sier han.

Enkelte oppgir også at de gjennom deltakelsen i politikken over tid har blitt mer opptatt av saker som angår funksjonshemmete som gruppe. En informant svarte slik på spørsmål om han ønsket å gå inn i politikken for å gjøre en innsats for funksjonshemmete: *”Det var ikke med fra begynnelsen, skal jeg være helt ærlig så tror jeg ikke det. Det kom ikke før etter at jeg ble med i det kommunale rådet. Jeg var med en periode før jeg ble leder. Etterpå har jeg brent mest for det, det er der jeg bruker mest av tida mi. Interessen har utvikla seg etter hvert. Det høres kanskje rart ut i og med at jeg var funksjonshemmet sjøl, men det var liksom ikke i tankene mine. Jeg skulle være med som en likeverdig medlem av kommunestyret”*. På spørsmål om engasjementet for saker som angår funksjonshemmete har økt, svarer en informant slik: *”Engasjement for funksjonshemma har økt, det har det nok gjort altså. Det har sikkert og med at jeg jobber i det kommunale rådet. Og jeg føler at jeg kan mer etter hvert, så da blir det mer interessant å jobbe med sakene”*. En annen ser det slik: *”Jeg kan nok si at jeg har blitt mer engasjert i de sakene enn jeg var for 6 – 7 år siden (før hørselshemmingen). Jeg passer mer på at det er tilrettelagt for handikapa. Ikke spesielt hørsel, men bevegelseshemma for eksempel.(...) Jeg er mer opptatt av alle typer funksjonshemming”*. En tredje sier: *”Engasjementet for funksjonshemmete har økt. Jeg vet hvordan det er å ha en hørselshemming. Og så har jeg etter hvert tilegna meg kunnskap om hvordan det er å være blind eller svaksynt. Kunnskapen har ført til at engasjementet har økt”*.

I det generelle engasjementet til våre informanter ser det også ut til å ligge et sosialpolitisk engasjement for utsatte grupper i samfunnet. Når informantene bruker begrepet ”svake” grupper tolker vi det ikke nødvendigvis som om de ser på funksjonshemmete som svake, men at funksjonshemmete som gruppe er sårbare med tanke på å få dekket grunnleggende behov og utsatte med hensyn til samfunnsmessig undertrykking. Det synes som om solidariteten med mennesker med ulike typer funksjonsnedsettelse øker som en følge av at informantene får mer kunnskap om og kjennskap til andres behov og erfaringer. Det trenger ikke å komme av at informantene har funksjonsnedsettelse sjøl, men at de gjennom Rådet får kunnskap om forhold de ikke kjente til tidligere. I tillegg kan det tyde på at en del av informantene har eller utvikler en identitet som ei sosial gruppe med noen felles behov og egenskaper. Gjennom den politiske deltakelsen kan informantene stå opp for ei gruppe mennesker de identifiserer seg med. Det tyder på en dynamikk mellom kunnskap på den ene sida og identifikasjon på den andre.

Særinteresser i motstrid til allmenninteresser?

Det er et interessant poeng at flere av informantene legger vekt på at de er opptatt av å fronte også andre saker. Det er viktig for dem å vise sin kompetanse på ulike politikkområder, slik at de ikke blir sett på som forsvarere av sine egne interesser. Ei sier det slik: *”Som funksjonshemmet var jeg brennende engasjert i politikken for funksjonshemmete, det angår hverdagen din, så det er naturlig. Men samtidig var jeg opptatt av at det er viktig å få andre interessepunkter, og tydeliggjøre det overfor resten av kommunestyret og, det var veldig viktig for meg. At du som funksjonshemmet har andre kvaliteter enn bare å tenke helse- og sosialpolitikk. Jeg hadde veldig god nytte av utdannelsen min, så jeg brukte den aktivt i forhold til at jeg var mye på banen i økonomisaker, veldig aktiv i budsjettssammenheng. Så var det viktig for meg å tydeliggjøre at jeg som rullestolbruker også var opptatt av andre ting. Jeg hadde unger i skole og barnehage, og kunne også fronte skole- og barnehagesaker. For det er nok et bilde som mange sliter med, at mange ser på funksjonshemmete som opptatt av sin sak. Og da blir det feil for min person og mitt menneskeverd å ikke skulle bli tatt på alvor på andre områder”*.

I tillegg er det et poeng at en del påpeker at de toner ned engasjementet for ”sin” gruppe. Enkelte mener til og med at det kan skade saken dersom en folkevalgt med funksjonsnedsettelse taler gruppas sak for sterkt.

Nedtoningen kommer til uttrykk på forskjellige måter blant informantene. En informant med dysleksi hadde foreslått for ungdomspartiet at andrespråk i videregående skole ikke skulle være obligatorisk for dyslektikere, men han tapte saken. Han forklarer: *”Vi er ei gruppe som særlig sliter med språk. Jeg måtte ta et ekstra år for å ta opp igjen tysk, til tross for et gjennomsnitt på 5 fra videregående skole. (...) Men jeg følte at mange mente at jeg ikke hadde legitimitet til å snakke å vegne av alle dyslektikere, eller at de mente at de visste bedre hva som var best for vår gruppe, enn det vi gjør. Og den muligheten utelukker jeg jo ikke. Det kan hende at alle har godt av å lære to fremmedspråk, men jeg tror det ville gjort livet lettere for vår gruppe, for på videregående har vi mye å gjøre”*. Hans erfaring er at: *”Med en gang en fremmer en sak som åpenbart gagnar en sjøl, såkalte særinteresser, blir det motstand. Da utelukker andre at det gagnar hele gruppa”*. Og konsekvensen blir for hans del: *”Jeg har kjøpet for saker og politiske spørsmål som har med min funksjonsnedsettelse å gjøre, men*

jeg kommer til å slutte å sette slike saker på dagsordenen. Det blir for personlig å tape en slik kamp. Det personlige engasjementet en har blir så sterkt. Andre tror at en ikke representerer andre enn seg sjøl. En kan vinne mer på at andre tar opp saken, det kan være en god strategi, en som ikke tjener på saken vil ha mer gjennomslag”.

Denne informanten mener imidlertid at forhold omkring såkalte særinteresser også gjelder andre minoriteter og setter fram følgende hypotese: *”Dersom minoriteter fremmer særinteresser vil det føre til at andre politikere ikke vil tenke fullstendig rasjonelt, og man vil få mer motstand enn hvis andre fremmet saken, fordi de (majoriteten) har en motvilje mot minoritetens særinteresser. Det kan generere mer motstand”.*

En annen type nedtoning uttrykkes slik: *”Jeg har vært veldig var på å ikke foreslå ting som oppfattes å være en fordel for meg sjøl, vært veldig forsiktig med å fronte funksjonshemmetes saker, eller jeg har vært opptatt av å fronte andre saker og. For det første har jeg en forestilling om at i en del sammenhenger når funksjonshemmete skal fronte sin sak - og jeg har vært mektig irritert på NHF mange ganger, fordi det blir så stakkarslig og egosentrisk - da er det ikke tanker i det hele tatt for å skjønne at det går ei grense for hvor mye som kan ytes, at det må gå ei grense et sted. Noen har en sånn forestilling om funksjonshemmete. Jeg har i hvert fall tenkt at ”bli nå ikke en som bare tuter din sak”. Samtidig skal jeg fronte de sakene, fordi de er jo viktig for meg. Men jeg har nok ikke følt at jeg har blitt nedstemt fordi jeg bare tar opp funksjonshemmetes saker, det har jeg ikke. Det handler om å ta og gi litt sjøl i sånne saker. (...) Men det kan være lett for andre å si at en fronter sin egen sak, det kan bli sånn når en fremmer enkelte saker”.*

En annen informant sier det på denne måten: *”Men det er viktig at jeg har fjerna meg fra funksjonshemming som en personlig sak over til en organisasjonssak – da kan du fronte det. Ordføreren kunne si at ”ja, du skal få rampa di, (navn)”. Da svarer jeg at det er ikke mi rampe. Da blir jeg streng når folk tror at jeg skal mele min egen kake”. (...) ”Men det finnes en ond sirkel. Mange funksjonshemmete, for eksempel i Handikapforbundet, må få fokus bort fra egen navle før de går inn i politikken. Noen er slik at en ikke kan ha loddsalg for u-hjelp fordi det er viktigere med penger til høstfesten”.*

Mange av informantene opplever det som en belastning å fronte saker som tydelig vil innebære fordeler for dem sjøl og andre med samme behov. Enkelte retter også oppmerksomheten mot at funksjonshemmete som sosial gruppe kan bli for ensidig opptatt av funksjonshemmende forhold, slik det nevnes at interesseorganisasjonene kan oppleves å være. Når ubehaget over å fronte ”særinteresser” oppleves så stort kan det være fordi det oppleves belastende som kommunepolitiker å prioritere knappe ressurser til ei relativt lita gruppe som en sjøl er en del av. Og i tillegg kan det hende at ubehaget er knytta til at andre folkevalgte ser tilrettelegging av omgivelsene ut fra en normalitetsforestilling, da vil tilrettelegging for funksjonshemmete framstå som ”særtiltak”. Hvis det derimot tas som en selvfølge eller en menneskerett at det tilrettelegges for hele den menneskelige variasjon, blir manglende tilgjengelighet diskriminerende (Tøssebro 2010).

Oppsummering

Bildet av det politiske engasjementet er sammensatt. For det første tyder det på at de folkevalgte vi har intervjuet er genuint opptatt av samfunnet omkring seg, og at de har et ønske om å delta i utformingen av samfunnet generelt gjennom deltakelse i politiske partier (acting for). For det andre er politikken overfor utsatte grupper, herunder mennesker med funksjonsnedsettelse, noe som de alle legger vekt på i sitt politiske virke. De folkevalgte har ”kjennetegn” og erfaringer som gjør dem bedre kvalifisert enn andre representanter til å forstå funksjonshemmetes situasjon (standing for). Vi ser et komplekst og dynamisk forhold mellom behovet for anerkjennelse som en folkevalgt på like fot med andre folkevalgte på den ene sida og anerkjennelse av forskjell gjennom at folkevalgte med nedsatt funksjonsevne har erfaringer og perspektiver som kommer politikken til gode i form av nye temaer og innfallsvinkler.

Informantenes vektlegging av helhet og generelt samfunnsengasjement tyder på at vi har å gjøre med ei gruppe folkevalgte som er generalister, ikke sektorforsvarere eller enkeltsaks-politikere. Men selv om de er generalister, har de erfaringer som medfører at de bedre enn andre ser hvilke konsekvenser vedtak innen ulike politikkområder kan ha for funksjonshemmete. Informantene er derfor svært opptatt av forholdene for utsatte grupper, herunder funksjonshemmete. Det kan imidlertid oppleves belastende å stå opp for gruppa si i alle sammenhenger. På samme måte som for etniske minoriteter, vil ikke folkevalgte med funksjonsnedsettelse knyttes utelukkende til politikk overfor minoriteten de tilhører, og de trenger allianser i majoriteten som kan stå fram som forkjempere for rettigheter til gruppa.

Informantene er opptatt av at de også må bevise sin kompetanse på andre politikkområder. Det kan komme av at de opplever forventninger om at de skal være mer opptatt enn andre folkevalgte av saker som angår funksjonshemmete. Vår tidligere studie viste at halvparten av folkevalgte uten funksjonsnedsettelse har forventninger om at funksjonshemmete folkevalgte skal ta et spesielt ansvar for å målbære funksjonshemmetes interesser i politikken (Guldvik et al. 2010). Hvis forventningene oppleves sterke kan det oppleves påkrevet å vise at en også er opptatt av og har kompetanse på andre politikkområder. På denne måten må de folkevalgte balansere på stram line mellom å handle på vegne av andre og å likne på gruppa de representerer. Tilnærmingen er et godt eksempel på det Phillips (1995) legger i tilstedeværelsens politikk. Det er nødvendig at ulike grupper, for eksempel funksjonshemmete, deltar i politikken fordi meninger ikke er fristilt fra dem som er bærere av dem, og sosial gruppetilhørighet har betydning for hvilke meninger personene står for.

5.3 Partipolitiske versus interessepolitiske arenaer

Mange mennesker med funksjonsnedsettelse er aktive innen interesseorganisasjoner for funksjonshemmete. Også blant våre informanter er det flere som er aktive i slike organisasjoner. Mer generelt kan det synes som om funksjonshemmete er noe mindre partipolitisk aktive. Vi har vært opptatt av å få kunnskap om hvordan mennesker med funksjonsnedsettelse vurderer partipolitisk versus interessepolitisk engasjement dersom en skal få innflytelse på politikken overfor funksjonshemmete. Kan innflytelsen best ivaretas gjennom politikken eller interesseorganisasjonene?

Deltakelse i interesseorganisasjoner

En informant mener at deltakelse på begge arenaer er viktig for å få gjennomslag for saker som angår funksjonshemmete: *"Jeg sitter med den følelsen at det er lurt å være med på begge steder. Som leder i interesseorganisasjon går jeg bredt i behandlingen av saker som angår vår gruppe, mens når jeg er politiker kan det være bra å kjenne til sakene på forhånd, før vi får dem til behandling i kommunen"*.

På spørsmål om deltakelse i interesseorganisasjoner versus politiske partier sier en informant at: *"Interesseorganisasjon er ikke noe for meg, til det er jeg for vidt orientert. Da ville jeg ikke passa inn noe sted. Det blir for smalt for meg altså. Jeg ønsker helhetsperspektivet. Det er ingen kritikk (av interesseorganisasjonene), det er deres oppgave, men jeg er mer opptatt av helheten. (...) Men det er to ting jeg tenker, det ene er det jeg var inne på at det er veldig forskjellige måter å jobbe på. Interesseorganisasjonene kan fordype seg mer i færre saker og kunne dem veldig godt. Og kunnskap er makt, så da kan en få innflytelse. Den andre delen er at noen ganger kan det bli litt trygt å være i interesseorganisasjoner. Der du er relativt lik de andre som deltar - og det å ikke skille seg ut er en norsk verdi - og jeg håper jo ikke at det blir en så stor begrensning at det hindrer en i å delta på andre arenaer"*.

En mener også at interesseorganisasjonene blir for små til å påvirke forholdene for funksjonshemmete, spesielt på små steder: *"Dessverre er det ikke lett å få gjennomslag for interesseorganisasjoner, ikke på (områdenavn) eller på små plasser i hvert fall. Det blir for lokalt, føler at det blir en slåsskamp mellom svake grupper. Det er vanskelig å rettferdiggjøre hvorfor ei gruppe skal tilgodeses foran en annen. For eksempel når det gjelder svømmehall og treningshall - kan vi ikke få et åpent tilbud som er tilgjengelig for alle? Kanskje FFO kunne påvirke, men ikke MS-foreningen på (områdenavn)"*.

For mange av informantene er det ikke noe enten-eller, men et både-og. De er partipolitisk engasjerte og samtidig deltar de i styrer og råd i interesseorganisasjonene. Men hvor en har mest innflytelse er ei problemstilling som har blitt lite belyst i intervjuene av to årsaker: For det første er ikke informantene først og fremst opptatt av - eller i hvert fall ikke bare opptatt av - politikken overfor funksjonshemmete, de er som vi tidligere har vært inne på bredere politisk orientert. For det andre er deltakelse i partipolitikken og interesseorganisasjonene per se et uttrykk for at informantene har tro på innflytelse gjennom begge kanaler.

Kommunalt råd - en viktig arena for politisk virksomhet

Samtidig med at informantene er generelt opptatt av politikk og bredt orientert, er fem av dem også leder av eller medlem i kommunalt råd for mennesker med funksjonsnedsettelse. Rådet vil kunne karakteriseres som en arena for utøvelse interessepolitikk. Informantene mener rådet er en viktig arena for å fremme saker for funksjonshemmete.

En informant uttrykker seg slik: *"For 12 år siden ble jeg leder i rådet for mennesker med funksjonsnedsettelse. Det har vært råd her siden 1982. Vi var tidlig ute, og det har fungert mer eller mindre, det var nok fryktelig tungt å drive tidligere. Det var det da jeg begynte og, det hadde ligget nede et par år, og det var tungt å ta opp igjen. Det ble egentlig ikke noe fres på det før lovverket begynte å komme. Loven om kommunale råd kom i 2007. Og da satte vi oss ned og lagde våre egne vedtekter og ble enige om at sånn ville vi ha det. Da hadde vi så*

pass mye erfaringer at vi visste hvordan vi ville ha det. Og det gikk glatt igjennom i kommunestyret. Med unntak at vi fikk ikke 50 prosent sekretær, men at vi skulle få sekretær etter behov. Det var det eneste de hadde å bemerke. Sekretær etter behov har vi fått. Kommunen har blitt veldig flinke til å bruke oss”.

En annen forteller at: ”jeg er aktivt medlem i rådet for funksjonshemmete. Var med og starta rådet i 1992 og har sittet der hele tida. Vi var tidlig ute. Jeg vil si at vi har innflytelse gjennom rådet. Slike råd er veldig personavhengig. Det er klart, jeg har sittet der hele tida og gikk så inn i politikken, og etterpå har det vært lettere. Nå sitter jeg som leder og fronter sakene, det er klart at når jeg har vært politiker så vet jeg vet hvordan det fungerer, samtidig kjenner mange av politikerne meg. Vi har fått til veldig mye formelt, vi har blitt et formelt høringsorgan. Det har vært en lang vei å gå, men nå fungerer det. Det er klart hvordan saker skal gå. At i høringer skal rådet være med. Det har vært en kampsak i alle de år å bli trukket inn tidlig i byggesaker, vi har kommet inn for sent. Men det begynner å forme seg”.

På spørsmål om hvilke politikkområder som engasjerer mest, svarer en informant slik: ”Så lenge jeg sitter som leder i det kommunale rådet så blir det den sosiale biten jeg er opptatt av, helse og sosial. Jeg har vært med siden rådet for funksjonshemmete ble stifta i (kommunenavn) og da snakker vi om 16 år. Det ble etablert lenge før det ble lovpålagt. Jeg var med i AP den gangen, og jeg var forkjemper for et slikt råd. Og da gikk jeg inn som leder av rådet fra første dag og har vært der siden.

Disse folkevalgte jobber etter det som innen forskning om kjønnslikestilling kalles for ”den doble strategien”. Det betyr at de på den ene sida jobber for å innarbeide funksjonshemmetes erfaringer og perspektiver i den generelle politikken eller i rutinepolitikken, og på den andre sida deltar de i organer som har spesiell kompetanse på forhold som har med funksjonshemming å gjøre, dvs. både en integrerings- og en segregeringsstrategi. Innafor kjønnslikestilling har dette vært en anbefalt strategi fordi en på samme tid både jobber for ”mainstreaming” av funksjonshemmetes perspektiver innen generelle organer som politiske partier og samtidig utvikler og vedlikeholder organer med spesialkompetanse på feltet.

Oppsummering

Våre spørsmål omkring hvorvidt en får størst innflytelse på politikken overfor funksjonshemmete gjennom partipolitisk eller interessepolitisk deltakelse viser seg å ikke være fruktbart. Tilsynelatende er det ikke slik at våre informanter i særlig grad har vurdert spørsmålet på denne måten. De aller fleste er i dag aktive innen begge kanaler. Flere av dem hadde ikke politikken overfor funksjonshemmete som utgangspunkt at deltakelse i partipolitikken. Men når de først er inne i lokalpolitikken er veien for en del av informantene kort til en aktiv rolle i kommunalt råd for funksjonshemmete. Gjennom Rådet får de kunnskaper som fører til økt engasjement for politikken overfor funksjonshemmete. Dynamikken mellom den generelle politiske interessen og interessen for saker som handler om politikken overfor funksjonshemmete blir synlig også i denne sammenhengen.

5.4 Funksjonshemmende forhold i politikken

Folkevalgte med funksjonsnedsettelse er ei sammensatt gruppe med ulike typer funksjonshemminger. I denne studien handler det om bevegelses-, syns- og hørselshemminger, samt lese- og skrivevansker. I intervjuene belyser vi i hvilken grad organisering av møter tar høyde for folk med funksjonsnedsettelse og hvordan de fysiske og kommunikasjonsmessige forholdene er tilrettelagt, dvs. hvordan de materielle forholdene er ivaretatt. Informantene kommer også inn på hvordan de håndterer utfordringene. Informantene møter ulike hindringer i omgivelsene på bakgrunn av hvilke typer funksjonsnedsettelse de har og på bakgrunn av om funksjonsnedsettelsene er synlige og usynlige.

Praktiske utfordringer i møte med kommunepolitikken

En informant svarte slik da jeg spurte om han kunne fortelle hvordan det var for en dyslektiker å delta i politikken: *”Det har vært mange slitsomme år, spesielt når du må lese bunker med papirer. For en som leser seint, så blir det strevsomt. Jeg må lese ting mange ganger. Når du er 55 år har du lært deg noen triks underveis. Jeg er veldig lyttende, jeg klarer å huske ting, og bare føre ned små stikkord, så kan jeg gå tilbake og huske nesten hele saken. Så begynte jeg med PC etter hvert, det var en ny verden. Jeg hadde en håndskrift som nesten var uleselig, og ville ikke gi fra meg noen ting (forslag i kommunestyret), men så begynte jeg å bruke PC og da kunne jeg levere fra meg forslag som var flott satt opp, og det gjør noe med selvtilliten det og”.*

En synshemmet lokalpolitiker omtaler problemene på denne måten: *”Det er utrolig mye dokumenter og på bakgrunn av nedsatt syn så har jeg fått redusert lesehastighet, noe jeg ikke enda har greid å kompensere for. Det er et problem for å sette seg inn i sakene. Og så dette med at møtepapirer blir levert over bordet. Det er et problem. (...) De andre er bare inneforstått med at det er greit. Og det er i aller høyeste grad ikke greit. Det gir mine kolleger i kommunestyret og i utvalg mulighet til å kunne diskutere på annet grunnlag enn det jeg har. Noe som medfører problematiske situasjoner og ofte kan være litt ydmykende. Det har å gjøre med at jeg ikke sitter på samme kunnskap som de øvrige. Og en kan ikke delta i diskusjonen på lik linje som de øvrige. Og det kan da bli vist til 'har du ikke lest setning sånn og sånn, det står jo der og der'. Og det er lite gunstig”.*

En annen synshemmet informant pleier å påpeke ulempen med å legge fram forslag i møtet gjennom bruk av humor: *”Jeg bruker å tulle med folk i fylkestyret. Når de kommer med benkeforslag på møtet, så sier jeg at 'siden dere bare legger forslaget foran meg så har dere ikke så veldig lyst på at det skal bli vedtatt, for ellers hadde dere vel klart å sende det på e-mail på forhånd'. De har blitt flinkere, men det hender fortsatt at det kommer et forslag og da sier de at 'vi har sånn tiltro til deg (navn) at vi tror du greier å ta stilling under møtet'. Humor er viktig”.*

En hørselshemmet informant beskriver utfordringene slik: *”Vi har fire timers møter (i kommunestyret), starter kl 18.00 og vi har ikke lov til å begynne på en sak etter kl 22. Da får vi heller ta et møte til. Slik har det fungert i 17 år. Sånn som for meg, jeg blir så sliten etter et møte på noen timer. Jeg konsentrerer meg voldsomt for å følge med og få med meg det som blir sagt. Og når jeg etter det skal kjøre hjem er det ikke alltid jeg er kapabel til å kjøre altså.*

For du har ikke fokus lenger. Hvis det hadde blitt mer enn de fire timene så måtte jeg nok takka nei til å være med i politikken pga at det ble for slitsomt”.

Mennesker med usynlige funksjonsnedsettelse står overfor spesielle utfordringer. Det kan for eksempel handle om i hvilken grad de er åpne om sitt handikap. Ei kvinne med dysleksi sier det slik: *”Men jeg har aldri snakket om dysleksien min. Jeg stod fram med min dysleksi først som voksen. Når jeg har skrevet har jeg alltid lagt armen over for å skjule disse kråketærne. Og det er rettskriving jeg har problemer med, men i dag er det PC. Det at jeg har måttet lese så mye dokumenter har gjort at jeg har fått god lesetrening”.* En mann med hørselshemming legger vekt på åpenhet: *”Det er mange som har usynlige handikap, og andre er ikke oppmerksom på mangler, for eksempel at teleslyng mangler. Vi (hørselshemmete) har ikke sagt fra tydelig nok. Det kan være lettere for dem som sitter i rullestol å få gjennomslag for sine behov, for deres funksjonshemming er synlig. Men hørsel og syn er det mindre oppmerksomhet omkring”.*

Informantene forteller om hvordan de utvikler teknikker for å håndtere hindringer i omgivelsene. På spørsmål om det er lagt til rette for dyslektikere i lokalpolitikken svarte en informant slik: *”Nei, det er opp til den enkelte å klare seg sjøl. Det er ofte formøter og da har jeg lært meg til å lytte veldig, må få tak i essensen. Og jeg oppsøker folk i kommunen for å få informasjon om politiske saker, da stiller ansatte i kommunen opp”.*

En informant svarer slik på spørsmål om det er lagt til rette for synshemmete: *”Jeg tenkte på det sjøl, at det var ikke så lett med alle dokumenter som måtte leses og sånn, og den gangen hadde vi ikke data slik som i dag, så det var ikke så enkelt. Men jeg gikk inn i det på en konstruktiv måte, tror jeg, jeg leste det mest nødvendige i hver sak, tilrådinger og lignende, pluss at jeg hadde en jobb som førte til at jeg fulgte med på det som skjedde rundt i kommunen. Og så har jeg alltid vært aktiv gjennom gruppemøter og fikk den info jeg trengte gjennom gruppemøter og diskusjoner der. Jeg tror jeg brukte en egen teknikk og jobba effektivt for å få med meg det som var viktig”.*

Informantene forteller om en rekke praktiske utfordringer i møte med kommunepolitikken. Den store saksmengden som lokalpolitikere må sette seg inn oppleves som et problem. I denne sammenhengen gjelder det folkevalgte med funksjonsnedsettelse, men omfattende saksdokumenter oppleves også strevsomt for de fleste folkevalgte som driver politikk på fritida. Dersom saksmengden ble mindre ville det tjene alle, men det ville sjølsagt bety mer for folkevalgte med nedsatt syn- og leseferdigheter. Skriftlige forslag som legges fram i møtet oppleves også problematisk for dyslektikere og synshemmete. Hvor bevisst ordførere og rådmenn er på å unngå å legge fram skriftlig materiale på møter vet vi ikke, men det er ingen uvanlig praksis i mange kommunestyre. For at alle skal kunne håndtere slike saker må det settes av ekstra god tid til lesing av saker. Lange møter trekkes fram som en utfordring for hørselshemmete. Det går ut over konsentrasjonen og muligheten til å følge med og ha innflytelse i møtene. Lengde på møter og fast sluttidspunkt er noe som diskuteres i de fleste kommunestyre med tanke på rekruttering av for eksempel småbarnsforeldre til politikken. Slike konkrete endringer av arbeidsbetingelsene i lokalpolitikken vil komme alle representantene til gode.

Fysisk tilgjengelighet

Fysisk tilgjengelighet utgjør hindringer for mange folkevalgte. En rullestolbruker sier det slik: *”Møterommet var som nevnt håpløst, det var en vollgrav av en inngang, med dører som begge gikk inn i en liten gang. Når det gjelder organisering av møter så var det slik at dersom du var rullestolbruker og røyker måtte du velge om du skulle tisse eller røyke. Men det gjaldt vel kanskje alle, lengre pauser ville gjort seg for alle”.*

En annen informant framstiller det på denne måten: *”Det er store mangler ved fysisk tilrettelegging. Vi ser jo det selv når vi har konferanser (i dyslektikerforbundet), vi bruker alltid en halv time for å rette opp mangler. Og ikke bare det, men det ekstra utstyret du trenger må du betale ekstra for, det må du betale dyrt for. Og tolker for eksempel og oversettere, det er svindyrt. Og da må man jo gjøre noen valg, det står på penger. Universell utforming er viktig”.*

En tredje uttrykker seg slik: *”Talerstolen er for høy for rullestolbrukere. Det er ikke akkurat tilrettelagt. Teleslynge har vi jobba med et helt år. Da den nye rådmannen kom lofte han oss teleslynge, det var det første han lofte. Han kom på møte i kommunalt råd da han begynte. Vi presenterte arbeidet vi driver med, og sa at vi vil ikke være vaktbikkje lenger. Da lofte han teleslynge ganske kjapt. Det var ikke noe å tenke på, sa han, men det har ikke kommet. Vi skal skrive brev til rådemannen om det”.*

På spørsmål om hvordan det var tilrettelagt på befaringer svarer en rullestolbruker som har vært varaordfører slik: *”Jeg kjørte mye sjøl. Men vi kjørte buss og det var ikke bare-bare. Det var en 20-seter som hadde rampe. Eller det ble bestilt maxi-taxi. (...) Han (ordføreren) var helt klar, enten blir (varaordfører) med eller så blir det ikke noe. Det var et møte i (navnet på rådet for en nasjonalpark). Da skulle vi på et heimevernsopplegg. Og du må jo sjekke på forhånd. Jeg ringte et par dager før, men det var jo umulig å komme der med rullestol. Da ga ordføreren beskjed om at fra (kommunenavn) kommer det ingen. Der skulle varaordfører møte og har dere ikke lokaler som kan ta imot henne så kommer det ingen fra (kommunenavn). Det var for nært innpå til å flytte møtet, men det ble lovt at neste gang skulle det være i lokaler som rullestolbrukere kunne delta i. (...) Intervjuer: ”Det har vært mye voksenopplæring underveis?” Informant: ”Det har det vært, men det er utrolig viktig å ha noen som kjører det løpet for deg, slik at du slipper å ta alle kamper sjøl”.*

De folkevalgte beretter om mye dårlig tilrettelegging rundt i kommunene. Det gjelder både tilgjengelighet til hus og rom og teknisk utstyr for folk med sansehemninger. Informantene forteller om egne problemer med tilgjengelighet, men de tar også opp forhold som gjelder for folk med andre typer funksjonsnedsettelse. Flere informanter har vært inne på det poenget at det er viktig at det er andre som tar opp kampen om tilrettelegging for deg. Spesielt viktig er det å ha aktiv støtte fra de som er høyt opp i hierarkiet, for eksempel ordføreren. Da blir det mer legitimt å sette krav om tilrettelegging på dagsordenen. Den enkelte folkevalgte slipper da å framstå som kravstor på egne vegne, fordi kravene også blir anerkjent av den/de som har makt til å definere hva som er rimelig å forvente av tilrettelegging av omgivelsene. Slik slipper den folkevalgte ”å ta alle kamper sjøl”.

Oppsummering

Informantene peker på en rekke funksjonshemmende forhold i politikken. Det handler om arbeidsbetingelsene for folkevalgte, organisering av møter og fysisk tilgjengelighet. Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven av 1. januar 2009 inneholder bestemmelser om universell utforming. Loven sier at "Et produkt, byggverk eller uteområde er universelt utformet når det er laget på en slik måte at alle mennesker, uansett funksjonsnivå, kan bruke dem". Dermed knyttes loven i stor grad til fysiske omgivelser og produkter. Men universell utforming kan også forstås i et bredt perspektiv, dvs. at møter organiseres på måter som gjør at alle kan delta. Et slik perspektiv blir gjerne borte når det er snakk om universell utforming, det handler mest om fysisk tilrettelegging. Enkelte steder jobbes det aktivt med universell utforming, i betydningen fysisk tilgjengelighet, men det er heller unntaket enn regelen. Tilgjengelighet blir først et spørsmål når det kommer inn representanter som møter på fysiske hindringer eller dårlig tilrettelegging på ulike måter. Informantene har i liten grad vært inne på at for eksempel organisering av møter er et tema på bakgrunn av ideer om universell utforming. Universell utforming er ingen selvfølge rundt i kommunene, verken i et bredt eller smalt perspektiv. For dem som har usynlige funksjonsnedsettelse blir det nødvendig å være åpen om nedsatt funksjonsevne dersom tilretteleggingen skal komme på plass, siden fysiske omgivelser, saksdokumenter og organisering av møter ikke er universelt utformet.

5.5 Forventninger og stigmatisering

Tidligere studier har vist at det til dels er andre forventninger til folkevalgte med funksjonsnedsettelse enn til andre folkevalgte. En av fem funksjonshemmete oppgir at de har opplevd at andre folkevalgte har lavere forventninger til egen arbeidsprestasjon i politikken enn til ikke-funksjonshemmete representanter. Samtidig har om lag 30 prosent opplevd høyere forventninger fra "folk flest" og andre i eget parti (Guldvik et al 2010). Vi har spekulert på om det første kan handle om at de opplever at samfunnet generelt har lavere forventninger til funksjonshemmete, og at dette manifesteres i kommunestyrerepresentanters forventninger til funksjonshemmete i politikerrollen. Høyere forventninger i eget parti og blant "folk flest" kan derimot fortolkes ut fra forventninger om at funksjonshemmete som har ressurser til å gå inn i politikerrollen, også vil oppfattes å ha spesielle ressurser eller en spesielt sterk motivasjon. Samlet understøttes de funksjonshemmetes opplevelser av andres forventninger av at de kulturelle representasjonene av funksjonshemmete for eksempel gjennom media gjerne er enten som ofre eller som helter (Grue 2004).

På spørsmål om opplevde forventninger som folkevalgt svarer informantene forskjellig. En sier at: *"Vet ikke om forventninger er større, men tror kanskje at folk legger mer merke til det jeg gjør. Og så kan det hende at folk tenker at den som har skoen på vet hvor den trykker. Jeg får også tilbakemeldinger om det"*.

En annen uttrykker seg slik: *"Jeg tror vel at de fleste forventninger folk har til meg kommer i kraft av posisjoner jeg har, mer enn noe annet, det jeg har oppnådd. Jeg er flink til å fange opp signaler, og ta ting videre, det går mer på det. Og når du har fulgt opp noen ting så knyttes det jo forventninger til neste gang igjen. Det går mer på det. Og så er det nok som regel sånn, og det var det også for meg i begynnelsen, at man må gjerne bevise litt mer enn andre i begynnelsen for å få posisjoner, for å bli regna med. Jeg var ung da jeg kom inn,*

Ingen av de andre kjente meg, og de var usikre på hva jeg kunne bidra med. Så hva som slår inn, alder eller synshemming, vet jeg ikke. men jeg opplevde at jeg relativt fort ble tatt på alvor, fikk oppgaver og fikk vist meg fram. Det er eneste måten en kan bevise at en er god nok”.

Og han forsetter med å legge vekt på egne forventningers påvirkning av hva vi gjøre eller ikke gjør: *”En ting som jeg har sagt ved noen anledninger, et statement, det er at ’de synlige barrierene er sjelden de største’. Og det kan være en overskrift på mye av det jeg har snakka om. Vi har lett for å fokusere på trappetrinn, ledelinjer, de praktiske tingene som blir veldig synlige, men jeg mener at de største barrierene er de vi har i hodene våre, ’dette klarer jeg ikke’, ’det er for vanskelig’ eller ’de vil ikke forstå mine behov’. Det er de tingene som setter de største begrensningene. (...) Og det er en av grunnene til at vi blir underrepresentert. Det er noe en funksjonshemmet må forholde seg til at de største begrensninger ligger i oss sjøl, det vi må fokusere på er det vi kan gjøre noe med sjøl. De første gangene jeg fikk disse spørsmålene, for jeg har jo fått dem noen ganger, da måtte jeg sette meg ned å tenke på det. Jeg har aldri tenkt på at dette (synshemmingen) skulle være et problem, og det tror jeg er veldig bra. Det hadde ikke slått meg at dette skulle være en hindring for meg. Jeg var nok nervøs på første møtet, hvordan ville dette være, ville de andre være mye flinkere enn meg, og hvordan er det å ta ordet. Men det tror jeg er noe de aller fleste har kjent på når man skal inn på nye arenaer. Men jeg har overhodet ikke knytta det til funksjonshemmingen min og tenkt at det skulle være en begrensning, naivt nok, jeg tror det har vært veldig bra. Jeg har tenkt på hva jeg vil, for skal jeg sette meg ned å tenke på hva som kan hindre meg i det jeg vil, da blir det komplisert”.*

Det synes ikke som om opplevelsen av spesielle forventninger til folkevalgte med funksjonsnedsettelse er svært utbredt blant informantene våre. I tilfelle det er andre forventninger kan det tyde på at de enten er av det positive slaget eller de er knytta til saker som informantene har håndtert på en god måte. Men det er også verdt å merke seg at funksjonshemmetes egen tilnærming trekkes fram som en hindring for deltakelse i politikken. Flere av informantene trekker fram at de har hatt lav sjøltillit, men at det har endra seg med alderen og med erfaringer fra ulike samfunnsarenaer.

På spørsmål om stigmatisering har flere informanter erfaringer av negativ art. En informant har opplevd følgende: *”Det var på en konferanse sammen med ledelsen på (navnet på en reiselivsdestinasjon) og styret rundt der og så var det med noen fra fylket. Det var mange fremmede folk og det var første gangen jeg som var med som varaordfører. Da satt en tidligere kjent fylkespolitiker i et av styrene. Så ble det lagt fram strategier og planer, og etterpå var det i en pause, hvor jeg stod i gangen og prata med de andre politikerne. Jeg sa at dette er veldig vanskelig, jeg får ikke helt med meg hva de mener med dette her. Og jeg har bestandig vært slik av natur at når det er noe jeg ikke forstår så spør jeg: hva mener dere med det, kan dere si det på en annen måte? Da står vedkommende fylkespolitiker bak meg og så klapper han meg på hodet og sier, ’jeg synes du var flink, jeg, lille venn”.* Hvorvidt utsagnet har sin bakgrunn i at varaordføreren var bevegelseshemmet eller at hun var kvinne, er ikke godt å si, men kanskje var det kombinasjonen som gjorde utslaget? Det er i hvert fall vanskelig å tenke seg en slik uttalelse til en mannlig rullestolbruker.

En annen legger vekt på språket som brukes: *”Jeg husker det første møte i rådet med en mannlig planlegger i byggingen av en barneskole. Vi spurte om mye og jeg ble oppmerksom på språket han brukte. Han sa at ’vi planlegger mye for sånne som dessa’. Jeg spurte hva han mente med ’sånne som dessa’, er det sånne som meg? Da ble han litt paff og mumla ”nei, funksjonshemmete”. Språket er viktig”.*

En informant med lese- og skrivevansker sier det slik: *”Jeg satt som sekretær i grendeutvalget, da fikk jeg kommentarer om at ’jöss, kan du være sekretær da’. Det virker ikke særlig positivt. Jeg kan jo skrive, men det tar bare lengre tid”.*

Andre informanter sier at de ikke har opplevd stigmatisering. Ei sier det slik: *”Hersketeknikker finnes det mye av i politikken, og jeg elsker å bruke det tilbake. Når noen sier representanten Gundersen til en mann og fornavnet til meg, da sier jeg ”gutten min” og lignende, nyter å parere maktspråk. Men har aldri opplevd noe som har gått på funksjonsnedsettelsen min. Jeg var den andre eleven på barneskolen med funksjonshemming, og jeg har blitt mobba én gang. Mange andre ble mobba, unger som kom fra dårlige kår, som stamma, brukte briller el. Men jeg tviler på at noen ville bruke funksjonshemmingen mot deg. Men det handler også litt om hvor høyt du har satt funksjonshemmingen i ditt eget hode. Står du fram som en funksjonshemma som er politiker eller som en politiker som tilfeldigvis har en funksjonsnedsettelse. Jeg har også blitt inkludert i det sosiale miljøet”.*

Oppsummering

Opplevelsene tilsier at det finnes fordommer mot funksjonshemmete fortsatt, eller at det fortsatt er en lav bevissthet omkring hvordan en opptrer og ordlegger seg overfor mennesker med funksjonsnedsettelse. En del utsagn kan være uttrykk for mangel på kunnskap om funksjonshemming og det kan være uttrykk for negative holdninger til funksjonshemmete. Det vil kunne oppleves krenkende for dem det gjelder. Dersom vi betrakter funksjonshemming som en sosial konstruksjon vil språket vi bruker for det første være et uttrykk for hvordan vi oppfatter virkeligheten, for eksempel våre forestillinger om hva som er passende eller upassende for mennesker med funksjonsnedsettelse. For det andre vil språket være med på å skape virkeligheten, for eksempel om funksjonshemmete blir framstilt som ofre eller som helter (Grue 2004). I tillegg kan en gjennom språket framstille funksjonshemmete som mindreverdige og annerledes enn majoritetsbefolkningen, og dermed gjøre personer med nedsatt funksjonsevne til den Andre som skiller seg fra ”oss”.

5.6 Flere funksjonshemmete i politikken?

Vi har vært opptatt av hvorvidt funksjonshemmete kan karakteriseres som ei sosial gruppe som bør delta i politikken på linje med for eksempel etniske minoriteter. Dersom en definerer ei sosial gruppe som et kollektiv med en felles kulturell praksis, med spesielle behov eller egenskaper og/eller som er marginaliserte i det politiske systemet, kan det som tidligere nevnt være fruktbart å tenke på funksjonshemmete som ei sosial gruppe.

Våre informanter svarer entydig ja på spørsmål om det er behov for flere folkevalgte fra gruppa funksjonshemmete i politikken. I motsetning til informantene i kapittel 4 finner vi ingen partipolitiske skillelinjer blant våre folkevalgte informanter. Alle mener at de sjøl har mye å bidra med, både i lokalpolitikken generelt og med tanke på politikktutforming som

angår funksjonshemmete spesielt. Våre informanter forteller om situasjoner der deres erfaringer har bidratt til løsninger som bygger ned funksjonshemmende barrierer. Et eksempel kan være diskusjoner om motorferdsel i utmark. En av våre informanter har en motordrevet rullestol. I møte med miljøavdelingen hos fylkesmannen hvor temaet var på dagsordenen, tok hun opp spørsmålet om ”hva er motorferdsel”. Hun fikk til svar at en slik rullestol gikk under begrepet motorferdsel og at den var forbudt i utmarka. Kommunestyrerepresentanten ble mektig provosert fordi ”jeg ser den motordrevne rullestolen som fjellskoa mine”. Sammen med ordføreren ble det sendt brev til Miljøverndepartementet, hvor det ble gjort klart at kommunen ikke betrakter bruk av rullestol som motorferdsel i utmark. Dermed ble det ikke nødvendig å søke om dispensasjon for bruk av motordrevet rullestol i den nasjonalparken, noe som temmelig sikkert ikke ville blitt resultatet uten at den folkevalgte hadde deltatt, fordi da ville spørsmålet antakelig ikke ha kommet opp.

Andre informanter forteller om bygging av kommunale utleieboliger som har fått universell utforming som følge av at de har satt temaet på dagsordenen og fulgt opp saken gjennom lange prosesser. Og de forteller om utforming av arealer i sentrum eller inngangspartier som har blitt tilgjengelige for rullestolbrukere, har fått ledelinjer eller god belysning for svaksynte etter press fra kommunalt råd. Våre folkevalgte informanter konkluderer med er at tiltakene gjør det enklere for alle innbyggere og at det store flertallet vil oppleve nedsatt funksjonsevne i løpet av livet.

Argumenter som går igjen kan sammenfattes i hvordan én av informantene begrunner behovet for flere funksjonshemmete i politikken:

”En av de viktigste grunnene er å være en rollemodell. Vise at det er mulig. Alt for mange står utafør arbeidslivet, organisasjonslivet og sånn, og de har kanskje en oppfatning om at barrierene er veldig store, og det kan de være. Men å vise at det går an tror jeg er veldig, veldig viktig.

Det er viktig for kvaliteten i vedtak som fattes, det er aspekter som funksjonshemmete vet om og som andre ikke har så langt framme i bevisstheten. For eksempel i en byggesak av en skole og så er skolen nesten ferdig og så – oj - den skulle jo vært tilgjengelig for noen flere, nå må vi se hva vi kan gjøre her. Og hvor man legger møter, at det er lokaler som er tilgjengelig, tenke hvordan en gir info slik at den er tilgjengelig for alle.

Mangfoldet i samfunnet skal gjenspeiles i de som skal representere befolkningen. Det er et helt sjølstendig poeng”.

Et annet forhold som har blitt tatt opp i intervjuene er at de folkevalgtes ombudsrolle kan framstå som noe annerledes når representanten har en funksjonsnedsettelse: *”Og en annen ting med å ha funksjonshemmete i politikken er at du appellerer til en litt annen del av befolkningen. Ved valg eller at folk kan snakke til deg som ombudsmann. Jeg hadde større grad av telefoner, eller folk som kom til meg, som hadde problemer, ikke nødvendigvis med funksjonshemming, men det var et mindre hinder å spørre, for du har jo dine problemer og da er det kanskje lettere for deg å forstå, hadde jeg følelsen av at folk tenkte”.* Intervjuer: Så ombudsrollen omfatter andre enn de som vanligvis tar kontakt? *”Ja, det gjør nok kanskje det. Jeg vet ikke helt hvorfor, men jeg tolker det sånn at det kanskje ikke blir så høy terskel og barriere for å tørre å legge fram det som er vanskelig”.* Terskelen for å ta kontakt kan med andre ord være mindre når den folkevalgte har ”kjennetegn” som velgerne kjenner seg igjen i.

På samme måte som etnisitet kan ha betydning for hvem du tar kontakt med i kommunestyret, kan funksjonsnedsettelse gjøre det lettere for enkelte å ta kontakt for å ta opp aktuelle saker.

Informantene er også samstemte om at de politiske partiene ikke ser funksjonshemmete som ei gruppe de bør rekruttere inn i politikken, på linje med for eksempel etniske minoriteter. Det kommer til uttrykk på følgende måter:

”Nei, partiene tenker ikke slik i det hele tatt. Hvis vi sammenlikner med kjønnskvoltering så er det ikke noen som snakker om kvotering av funksjonshemmete, det mener jeg er helt fraværende når det er snakk om lister. Det er noe snakk om folk fra andre nasjoner, men når det gjelder folk med funksjonshemming så er det ikke snakk om det”.

”Nei det gjør de ikke. Jeg har sittet i en del valgkomiteer og nominasjonskomiteer i jobbet med slike ting, og det blir tatt høyde for geografisk tilhørighet/spredning, kjønn og så er det pluss med innvandrere på lista, og så må det inn noen ungdomskandidater. Det blir aldri tatt høyde for at en stor del av befolkningen har en funksjonsnedsettelse”.

På spørsmål om det finnes portvoktere i partiene, svarer ei slik: *”Ja, det finnes portvoktere. Det er tilfeldigheter dersom en kommer seg inn. Men når du er invitert på tuppervareparty og har vært leder i 17.-maikomiteen da er du godkjent. Og det har jeg vært. Jeg har vært engasjert i mange saker og det har folk merka seg”.*

Noen av informantene er imidlertid inne på at de ikke er for at det skal skje noen slags kvotering av funksjonshemmete til politikken. Ei sier det slik: *”Jeg vil ikke at folk skal ha med meg fordi jeg sitter i rullestol, jeg vil jo inn fordi folk mener at jeg har noe å fare med, ikke bare for å fremme funksjonshemmetes sak. Det må ikke bli en form for kvotering. Å få inn funksjonshemmete som ikke er politisk interessert og engasjert, det skader de funksjonshemmete, tror jeg”.* En annen sier at: *”Vi (AP) har ikke tenkt på det sånn at vi må ha med henne fordi hun sitter i rullestol, det har mer vært at vi må ha med henne fordi vi vet at hun er flink”.*

Oppsummering

Informantenes argumenter for at personer med nedsatt funksjonsevne følger Helga Hernes' inndeling i rettferd, nytte og interesser. Det er et poeng at folkevalgte forsamlinger skal speile befolkningen. Videre viser informantene til at funksjonshemmete bidrar med erfaringer som bidrar til å bedre kvaliteten på vedtak som fattes. Interesseargumentet kommer indirekte opp gjennom at informantene kommer med eksempler på hva de har bidratt med for å sette funksjonshemmende barrierer på dagsordenen. Ikke minst trekker de fram at det er viktig at det finnes rollemodeller for andre funksjonshemmete som ønsker å delta i politikken.

Våre informanter er erfarne politikere med til dels lang fartstid i politikken, og deres erfaringer tilsier at partiene ikke etterspør funksjonshemmete til partilistene. Argumentet om at folkevalgte forsamlinger skal speile befolkningen, eller sosial representasjon, ser altså per i dag ikke ut til å gjelde for funksjonshemmete. Det samsvarer i stor grad med informasjonen vi har fått gjennom undersøkelsen blant representanter for de politiske partiene, jf kapittel 4.

6 Sammenfattende perspektiver og konklusjon

I denne undersøkelsen har vi vært opptatt av medborgerrollen og i hvilken grad lokalpolitikken er en arena som har vært åpen for deltakelse for personer med funksjonsnedsettelse. Formålet har vært å utdype med kvalitative data den kunnskapen vi allerede har ervervet oss tidligere ved hjelp av en representativ surveyundersøkelse til kommunestyre-representantene. Vi har vært opptatt av å få større kunnskaper om hvordan partiene tenker omkring rekruttering av ulike grupper til kommunestyrene, og hvordan det er for funksjonshemmete å være i rollen som kommunestyre-representant. Vi reiste innledningsvis to hovedspørsmål som vi her skal diskutere etter tur, for deretter å se på hvilke perspektiver som reises i forbindelse med våre funn.

6.1 Er partiene opptatt av å rekruttere funksjonshemmete?

Det generelle svaret på dette spørsmålet er gjennomgående nei. Partiene har i liten grad tematisert at de har et spesielt ansvar for eller en egeninteresse av å rekruttere personer med funksjonsnedsettelse til kommunestyrene. De har heller ikke utarbeidet strategier for å endre på dette i sin rekrutteringspolitikk for framtida. Det er flere grunner til at det er slik. For det første så har partiene ulikt syn på i hvilken grad det er riktig eller hensiktsmessig å tenke i henhold til sosial og gruppemessig representasjon til folkevalgte forsamlinger. Partier som tenker innen rammen av liberal representasjonsteori legger vekt på å fokusere på individer og deres kvalifikasjoner som mulige folkevalgte. Partier som setter sosial representativitet mer i sentrum har ikke til nå utvidet dette i nevneverdig grad ut over en rimelig representasjon når det gjelder kjønn og bosted, og i noen grad alder og yrkesmessig spredning. Etnisitet er i ferd med å komme med som et kriterium på representative lister, særlig i større kommuner og i byene. Personer med funksjonsnedsettelse blir ikke vurdert som ei gruppe i en slik sammenheng. For det andre skyldes nok dette også at de funksjonshemmete er ei meget mangfoldig gruppe (noe som ut fra en rekke kriterier også gjelder de andre gruppene), der det kan være vanskelig å gi en operasjonell definisjon på hvem som skulle falle innenfor eller utenfor for at gruppa skulle sies å være representert. Og for det tredje spiller det inn at det fortsatt er en stor del av tradisjonell ”selvrekruttering” til partiene, det vil si at de rekrutterer sosialt og miljømessig i nærheten av dem som allerede er aktive i politikken. Partiene har gjennomgående et ønske om å åpne opp og endre på dette, slik at en i større grad ser mot miljøer som ikke har vært aktive fra før - men forholdsvis lite synes til nå skjedd i praksis på dette punktet.

Partienes holdninger til medborgerskap og aktiv deltakelse fra personer med funksjonsnedsettelse er preget mer av velvilje enn av tiltak og strategi. De erfaringer våre informanter har fra funksjonshemmetes deltakelse i lokalpolitikken er spredte og lite systematisert. Men erfaringene tolkes i positive termer. De enkeltpersoner man kjenner til har gitt positive bidrag til lokalpolitikken; de bidrar til nødvendig mangfold i de folkevalgte forsamlingene og til at erfaringer som ellers ikke var så godt kjent blir synliggjort også på disse arenaene.

6.2 De folkevalgtes erfaringer fra arbeid i kommunepolitikken

I det store og hele opplever våre informanter at det er meningsfylt å delta i lokalpolitikken. Denne kvalitative studien bekrefter funn fra spørreskjemaundersøkelsen som viste at det er mange likheter mellom folkevalgte med og uten funksjonsnedsettelse (Johansen m.fl. 2009).

Våre informanter har et bredt politisk engasjement som omfatter de fleste politikkområder. Samtidig sitter mange av dem i kommunalt råd for funksjonshemmete, og de fleste er spesielt opptatt av politikken overfor utsatte grupper, funksjonshemmete inkludert. I den forrige undersøkelsen konkluderte vi med at kommunepolitikere med funksjonsnedsettelse i større grad enn andre framstod som saks- eller sektorpolitikere, og da med spesiell interesse for saker som angår funksjonshemmete. Denne kvalitative undersøkelsen nyanserer bildet av den folkevalgte med funksjonsnedsettelse. Det er ikke naturlig å karakterisere våre informanter som sektorpolitikere som først og fremst er opptatt av "sin" gruppe, men de kan heller ikke karakteriseres som "vanlige" generalister. De kan betegnes som generalistpolitikere med spesielt engasjement for og kompetanse på saker som angår funksjonshemmete. De er svært bevisste på å forene dimensjonene "acting for" og "standing for" på en reflektert måte, fordi de ikke ønsker å bli satt i bås som "funksjonshemmet-politikere". Derfor føler mange av dem at de må være spesielt gode og markere seg som politikere på et vidt spekter av saksområder.

Når funksjonshemmete legger så stor vekt på at de er bredt politisk orientert, signaliserer de at de ikke ønsker en begrensning i sin rolle som folkevalgt. De ønsker å stå på like fot med andre folkevalgte. Likevel er det slik at alle folkevalgte representerer noe ut over partitilhørigheten, det være seg kjønn, etnisitet, funksjonsevne, yrke, geografisk tilhørighet etc. Den enkeltes sosiale bakgrunn vil kunne ha innvirkning på hvilke meninger representantene har og hvilke interesser de står opp for (Phillips 1995). Det kan være spesielt utfordrende å være "nykommere" i politikken med tilskrevne egenskaper som kvinne, etnisk minoritet og funksjonshemmet, siden representantene da vil kunne assosieres med visse verdier og "særinteresser" som ikke oppfattes som allmenngyldige, men som er knyttet til gruppa de representerer. Slik sett kan kvinner og minoriteter i politikken føle seg "tvunget" til å bevise at de er allment orientert og har bred politisk kompetanse. Dette til tross for at også tilegnede egenskaper som utdanning, yrke, klasse og geografisk tilhørighet vil kunne ha innvirkning på hvilke meninger og interesser den enkelte forsvarer i politikken, uten at disse egenskapene på samme måte ser ut til å begrense rollen som folkevalgt.

Motivet for å engasjere seg i lokalpolitikken er for de fleste en generell politisk interesse. Det er dette politiske engasjementet som har gjort at våre informanter har aktivisert seg i partipolitikk og i kommunalpolitiske fora, og ikke først og fremst behovet for å engasjere seg for funksjonshemmetes interesser på nye arenaer. Men når de først er innvalgt og engasjert i kommunestyrene som folkevalgte ser de ut fra sin kompetanse at det er en rekke saker som berører funksjonshemmete som de ikke kan la være å engasjere seg i. Det generelle engasjementet i politikken blir supplert med et tilsvarende engasjement for grupper av funksjonshemmete. Problemstillinger knyttet til å stå opp for særinteresser og/eller allmenninteresser blir derfor aksentuert etter hvert, og denne generelle problematikken som berører mange representanter, oppleves særlig sterkt av funksjonshemmete folkevalgte.

Informantene i folkevalgtstudien opplever at partiene ikke er opptatt av å rekruttere folkevalgte med funksjonsnedsettelse. Funksjonshemmete har så langt ikke vært oppfattet som ei sosial gruppe som skulle være representert i politikken på linje med for eksempel etniske minoriteter. Det kan diskuteres hvilke grupper som "kvalifiserer" for representasjon, og informantene har sjøl hittil ikke reflektert så mye over at deres gruppe skulle være representert. Men når spørsmålet kommer opp så er informantene entydige på at det er behov

for flere funksjonshemmete i politikken, både på bakgrunn av at det er rettferdig, at folkevalgte forsamlings skal speile befolkningen og at de har viktige erfaringer og perspektiver å bidra med for at politiske beslutninger skal bli tatt på bredest mulig grunnlag. De aller fleste informantene opplever at de er anerkjent som folkevalgte på like fot med andre folkevalgte. De opplever stort sett positive forventninger fra andre folkevalgte og folk flest. Likevel er det fortsatt noe uforstand i hvordan folkevalgte med funksjonsnedsettelse blir behandlet og hvilket språk som brukes. Det kan bety at å være folkevalgt og funksjonshemmet ikke er fullt ut anerkjent i alle kretser, ja i verste fall at de blir utsatt for diskriminering.

Vår forrige undersøkelse viste at tilrettelegging av fysiske omgivelser og organisering av møter i liten grad tok høyde for folkevalgte med funksjonsnedsettelse. Denne studien bekrefter dette inntrykket da forholdene er lite tilrettelagt i de fleste kommunene som er med i utvalget. Det handler om manglende tilrettelegging med tanke på tilgjengelighet i vid forstand, teleslynge, ledelinjer osv. Ikke minst handler det om kommunale sakspapirer. Stor saksmengde er en utfordring og kan utgjøre et hinder for deltakelse blant alle kandidater, men det er spesielt belastende for folkevalgte med funksjonsnedsettelse som medfører at de ser og leser dårlig eller har dårlig konsentrasjon. Her har kommunene og de politiske partiene store utfordringer med tanke på tilrettelegging av forhold som kan gjøre det enklere å delta i politisk arbeid.

6.3 Hvordan virker deltakelse i interessepolitikken?

Mange funksjonshemmete har lang erfaring fra deltakelse i interessepolitisk arbeid, som har gitt dem politiske ressurser som kan omsettes også i deltakelse på den folkevalgte arenaen. Vi har ikke tilstrekkelig data til å avklare om disse mulighetene blir realisert, eller om det er en konkurranse om knappe ressurser her, med den følge at deltakelsen i ”egne” organisasjoner gjerne blir prioritert.

En rimelig hypotese ut fra våre data er likevel at deltakelse på disse arenaene styrker hverandre. Det er spesielt ressurssterke personer blant de med funksjonsnedsettelse som er aktive, det krever så mye av mange av dem å mestre hverdagslivet at det skal ekstra energi til for å engasjere seg i interessepolitisk eller allmennpolitisk arbeid. De som gjør det utvikler imidlertid organisasjonskompetanse og politiske ressurser gjennom sin praksis, ressurser som kan ses på som både dynamiske og omsettelige. Etter hvert som de høster erfaringer lærer de også mer, og dette er kunnskaper og erfaringer som kan brukes på tvers av de ulike samfunnspolitiske arenaene.

Denne hypotesen er langt på veg i samsvar med allmenne statsvitenskapelige teorier og innsikter om politiske ressurser og deltakelse. Politiske ressurser er ikke noe som er ferdig utviklet med en gang en kommer til arenaene, de utvikles også på arenaene etter hvert gjennom erfaring og læring, og de styrkes gjennom at de blir tatt i bruk.

6.4 Stor velvilje, men...

Denne undersøkelsen har avdekket at oppmerksomheten mot funksjonshemmetes borgerrolle og deres muligheter for å utøve et aktivt medborgerskap er forholdsvis liten. Det finnes erfaringer blant de som har prøvd seg i lokalpolitikken og på andre arenaer, men disse

erfaringene er i liten grad systematisert og satt i sammenheng med etablert kunnskap om hvilke mekanismer som preger rekrutteringen til og utformingen av lokalpolitikken. Denne rapporten er et lite bidrag til å forsøke å endre på dette.

Vår undersøkelse tyder på at til tross for åpenbare forbedringer på en del områder så står det mye igjen før de fysiske og materielle forutsetningene for likeverdig tilgjengelighet for alle er på plass på de lokaldemokratiske arenaene. Partiene føler seg forpliktet til å slutte opp om en politikk om universell utforming. De fleste partiene opplever at en politikk for større tilgjengelighet er i ferd med å bli iverksatt og at det stadig skjer forbedringer på dette området, selv om noe gjenstår. Det er imidlertid i vårt materiale slående forskjeller mellom partiene og de funksjonshemmete selv knyttet til hvor langt en mener seg å være kommet på dette området. Det er tydelig at de som "har skoen på", representanter med funksjonsnedsettelse, opplever at det er større mangler når det gjelder fysisk tilrettelegging enn det partiene har fanget opp. De folkevalgte i utvalget opplever det også som mer alvorlig at det er enkeltpersoners "tilfelle" som utløser behovet for bedre fysisk tilrettelegging. Det som for noen er en "nyttig påminnelse", vil for andre bli opplevd som diskriminering og funksjonshemmende omgivelser.

Det gjenstår også en del på det holdningsmessige plan før personer med funksjonsnedsettelse opplever at de får likeverdig anerkjennelse som folkevalgte. Hovedproblemene er imidlertid neppe knytte til motstand eller store og utbredte fordommer mot likeverdig deltakelse. Vi har kalt denne rapporten *Lutter velvilje, men mye gjenstår*. Det innebærer at hovedinntrykket som tegner seg fra vårt materiale, både dataene fra de politiske partienes representanter, interesseorganisasjonenes representanter og folkevalgte med funksjonsnedsettelse, er at deltakelse fra personer med funksjonsnedsettelse ønskes velkommen. De blir satt pris på som deltakere i lokaldemokratiet og partiene er velvillige til å slippe dem til. Partiene er opptatt av at det skal være like muligheter for alle. Men hvordan dette skal realiseres kan dels være uklart og det er også et område der ulike syn gjør seg gjeldende.

For at det skal være like muligheter må tilgjengeligheten være god og mest mulig lik for alle, dvs. at de materielle forholdene må sikre muligheter for deltakelse for alle. Dette er det tatt tak i gjennom lovgivning og offentlig politikk, men det tyder på at mye gjenstår i iverksettingsprosessen, selv om forholdene gradvis har blitt bedre. Sjansen er stor for at implementeringen av fullgode standarder i samsvar med universell utforming vil ta lang tid, og at velviljen ikke følges opp med nødvendige midler og handlinger. Hurtigere endringstakt vil trolig kreve at feltet blir politisert gjennom at utålmodige interessegrupper eller andre sørger for at problemet holdes høyt på dagsordenen.

Det kan argumenteres for at når først de fysiske hindringene er fjernet så vil grunnlaget være lagt for at personer med funksjonsnedsettelse i større grad også vil aktivisere seg på den lokalpolitiske arenaen. De som har den nødvendige politiske interesse vil da ha bedre muligheter og slippe lettere til. Spørsmålet er imidlertid om det vil være tilstrekkelig å fjerne de fysiske og materielle barrierene, eller om andre tiltak må til for at også de mentale sperrene mot deltakelse skal bli fjernet. For å virkeliggjøre deltakelse på like vilkår for stadig flere kreves det at ulike sosiale grupper blir anerkjent som fullverdige medborgere i samfunnet. Her

ligger det utfordringer både for de politiske partiene, interesseorganisasjonene og alle med engasjement for mangfold og likeverd i det offentlige liv.

Referanser

- Abrams, Philip (1970) "Rites de Passage: The Conflict of Generations in Industrial Society", *Journal of Contemporary History*, (5): 175-90
- Andreassen, Tone Alm (2000) "Fra rettighet til virkemiddel – Funksjonshemmedes medvirkning i et endret politisk klima." I Tor Inge Romøren (red): *Usynlighetskappen. Levekår for funksjonshemmede*. Oslo: Akribe
- Andreassen, Tone Alm (2001) *Å ivareta underrepresenterte hensyn. Eldreråd og råd for funksjonshemmede i kommuner og fylker*. Oslo: AFI-rapport 2/2001
- Barnes, Colin & Mercer, Geof (2005) *The Social Model of Disability: Europe and the Majority World*. Leeds: The Disability Press
- Beckett, Angharad A., (2006) *Citizenship and Vulnerability. Disability and Issues of Social and Political Engagement*. Houndmill: Palgrave Macmillan
- Berglund, Frode (2005) *Likestilte politikere? Om rekruttering og frafall i lokalpolitikken*. Oslo: NIBR-rapport 2005:18
- Bråten, Beret (2010) "Rettferdig representasjon" I Halsaa, Beatrice & Hellum, Anne (red.): *Rettferdighet*. Oslo: Universitetsforlaget
- Campbell, Jane & Oliver, Mike (1996) *Disability Politics: Understanding our past, changing our future*. London and New York: Routledge
- Christensen, Dag Arne, Jacob Aars, Tor Midtbø, Lars Svåsand, Hans-Erik Ringkjøb (2004) *Ny personvalgordning og hva så? En analyse av kommune- og fylkestingsvalget i 2003*. Bergen: Rokkansenteret, rapport 8:2004
- Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven: *LOV 2008-06-20 nr 42: Lov om forbud mot diskriminering på grunn av nedsatt funksjonsevne*
- Fraser, Nancy (2003) "Social Justice in the Age of Identity Politics: Redistribution, Recognition, and Participation". In Fraser, Nancy and Axel Honneth: *Redistribution or recognition? A political-philosophical exchange*. London & New York: Verso
- Grue, Lars (2004) *Funksjonshemmet er bare et ord*. Oslo: Abstrakt forlag
- Guldvik, Ingrid (2005) *Takt og utakt, sagt og usagt. Kjønnserettferdighet og kvotering i lokalpolitikken*. Dr. avhandling for graden dr.polit., Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, Trondheim
- Guldvik, Ingrid & Janneke van der Ros (2008) *Selvsagt – kvinner i politiske maktposisjoner*. Lillehammer: ØF-rapport 22/2008
- Guldvik, Ingrid, Askheim, Ole Petter & Johansen, Vegard (2010): "Politisk medborgerskap for alle? Lokalpolitisk deltakelse blant funksjonshemmede". *Norsk Statsvitenskapelig Tidsskrift* 1/2010, s
- Hellevik, Ottar (1976) *Stortinget – en sosial elite?* Oslo: Pax forlag as (første utgave 1969)
- Hellevik, Ottar og Torild Skard (1985): *Norske kommunestyre - plass for kvinner?* Kvinneres levekår og livsløp. Oslo: Universitetsforlaget
- Hernes, Helga M. (1982) *Staten – kvinner ingen adgang?* Kvinneres levekår og livsløp. Oslo: Universitetsforlaget
- Johansen, Vegard, Ole Petter Askheim og Ingrid Guldvik (2009) Like muligheter for politisk deltakelse. Arbeidsnotat 184/2009, Høgskolen i Lillehammer
- Manin, Bernard (1997) *The Principles of Representative Government*. Cambridge University Press
- Marshall, Th (1992) "Citizenship and social class". Part 1 i Marshall, T. og Bottomore, T: *Citizenship and social class*. London: Pluto Press
- Martinussen, Willy (2003) "Folkestyre? Politisk medborgerskap i Norge over den siste generasjonen". *Rapport 59*. Oslo: Makt- og demokratiutredningens rapportserie
- Norris, Pippa & Joni Lovenduski (1995) *Political Recruitment. Gender, Race and Class in the British Parliament*. Cambridge University Press

- NOU 2001:22 *Fra bruker til borger*
- NOU 2006:7 *Det lokale folkestyret i endring? Om deltaking og engasjement i lokalpolitikken*
- Phillips, Anne (1995) *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press
- Pitkin, Hanna Fenichel (1972) *The concept of representation*. University of California Press.
Førsteutgave 1967
- Ringkjøb, Hans-Erik, Audun Offerdal & Lawrence E. Rose (1998) *Partimedlemmene og velgerne. Sosial- og meningsrepresentativitet i politiske parti*. Paper presentert for Nordisk kommunalforsker-konferanse i Odense 27. – 29. november 1998
- Rogstad, Jon (2007) *Demokratisk fellesskap. Politisk inkludering og etnisk mobilisering*. Oslo: Universitetsforlaget
- Raaum, Nina C. (1995) "Politisk representasjon". I: Raaum, Nina C (red): *Kjønn og politikk*. Oslo: Tano
- Skjeie, Hege & Mari Teigen (2003) *Menn imellom. Mannsdominans og likestillingspolitikk*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Strømsnes, Kristin (2003): *Folkets makt. Medborgerskap, demokrati, deltagelse*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Tøssebro, Jan (2010): *Hva er funksjonshemming*. Oslo: Universitetsforlaget
- Tøssebro, Jan & Anna Kittelsaa (2004): "Studying the living conditions of disabled people: approaches and problems". I: Tøssebro, Jan og Anna Kittelsaa (eds.): *Exploring the Living Conditions of Disabled People*. Lund: Studentlitteratur
- Valen, Henry & Daniel Katz (1967) *Political Parties in Norway: a community study*. Oslo: Universitetsforlaget
- Young, Iris Marion (1990) *Justice and the politics of Difference*. Princeton New Jersey: University Press
- Young, Iris Marion (2000): *Inclusion and Democracy*. Oxford University press
- Aalandslid, Vegard (2008) *Innvandrere og kommunestyrevalget i 2007*. Oslo: SSB rapport 2008/47

Intervjuguide politiske partier – lokallagsleder

Vedlegg 1

1. Bakgrunnsdata

Navn: Parti: Kommune:

Leder av partilag (evt. annen funksjon)

Ansiennitet som partileder/ i partilaget

2. Hvordan tenker lokalpartiet omkring representativitet ved listene til Kommunestyrevalget?

3. Er det viktig med representativitet for utvalgte grupper?

- alder, - kjønn, - geografi/bostedsområde i kommunen - sosiale lag, offentlig/privat sektor - etnisitet

4. Synspunkter på forholdet mellom ”meningsrepresentativitet” vr. gruppemessig representativitet – hva mener partiet om vektleggingen av dette?

5. Hvem inngår etter din mening i gruppen med funksjonsnedsettelse? Og utgjør personer med særskilte funksjonsnedsettelse en egen gruppe som det bør tas hensyn til få å få representative lister?

6. Har partiet iverksatt tiltak for å få gruppen med funksjonsnedsettelse med?

- Til nå?
- Har noe som har vært prøvd gitt positive eller negative resultater?
- Evt. planer framover?

7. Kjenner dere til at det er spesielle hindre eller barrierer i din kommune som hindrer folk med funksjonsnedsettelse å delta i politikken?

8. Er det montert for eksempel tale/teleslynger i kommunestyresalen? Er det for eksempel tilrettelagt for rullestolbrukere i kommunestyresalen?

9. Har partiet en spesiell politikk som gjør partiet særlig relevant for personer med funksjonsnedsettelse?

- I så fall, hva er det viktigste ved denne politikken?
- Er dette en politikk hvor det er skillelinjer mellom partiene

10. Synes partiet det er viktig å få fram representanter fra denne gruppa som målbærer denne politikken?

11. Er det noen sterke interessepolitiske organisasjoner i kommune? Evt. hvilken kontakt har partiet med disse?

12. Har partiet kommunestyrerepresentanter med funksjonsnedsettelse i dag? Evt. har partiet hatt det tidligere?

Hvilke tilbakemeldinger har man fått fra disse?

Arbeidsvilkår, muligheter for gjennomslag etc.

Hvordan har de tolket sin rolle? Representant først og fremst for interessegruppen eller for partiet?

Intervjuguide Partisekretærene

Vedlegg 2

1. Hvordan tenker partiet omkring representativitet ved listene til Kommunestyrevalget?
2. Mener dere det er viktig med representativitet for bestemte grupper?
  - alder? - kjønn? - geografi? - etnisitet?
3. Hva er partiets syn på forholdet mellom det en kunne kalle ”meningsrepresentativitet” og sosial eller gruppemessig representativitet – hva mener partiet om vektleggingen av slike hensyn?
4. Hva legger dere i begrepet ”personer med funksjonsnedsettelse”?
5. Undersøkelser tyder på at de funksjonshemmede er underrepresentert blant de folkevalgte i kommunestyrene. Det pekes samtidig på at de politiske partiene har en nøkkelrolle i rekrutteringen av folkevalgte. Utgjør personer med særskilte funksjonsnedsettelse etter partiets mening en gruppe som det bør tas hensyn til for å få valglister som er mest mulig representative for befolkningen?
6. Skyldes det at mennesker med funksjonshemninger har vært underrepresentert i lokalpolitikken først og fremst ”materielle hindringer” (bygningmessige, tekniske etc.) eller ligger hindringene mer på ”det holdningsmessige plan” (selvtillit, opplevelse av anerkjennelse, undervurdering av deres ressurser fra omgivelsene og partiene)?
7. Er det aktuelt med spesielle tiltak for å få gruppen med funksjonsnedsettelse med?
  - Har prøvd ulike tiltak?
  - Evt. tiltak som har gitt positive eller negative resultater?
  - Evt. tiltak partiet har planer om framover?
  - Har partier formuleringer som angår denne gruppen særskilt i sitt partiprogram?
8. Har partiet mange lokale folkevalgte med funksjonsnedsettelse i sine rekker?
Hvilke tilbakemeldinger har partiet fått fra disse?
Arbeidsvilkår, muligheter for gjennomslag etc.
9. Stortinget vedtok i 2008 den såkalte Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven, som ble iverksatt fra 1.1. 2010. Var partiet aktive i prosessen fram mot utformingen av loven? Hva mener partiet bør gjøres for at loven skal følges opp på best mulig måte?
10. Har partiet hatt mye kontakt med de funksjonshemmedes interesseorganisasjoner? Hva har evt. preget denne kontakten/ dialogen?
11. Har partiet en spesiell politikk som gjør partiet særlig relevant for personer med funksjonsnedsettelse?
  - I så fall, hva er det viktigste ved denne politikken?
  - Er dette et felt hvor dere mener det er skillelinjer mellom partiene?
12. Synes partiet det er viktig å få fram representanter fra denne gruppa som målbærer denne politikken i kommunestyrene?

Intervjuguide folkevalgtestudien

Vedlegg 3

1. Bakgrunn:

Alder Yrke Type funksjonsnedsettelse – medfødt eller ervervet? Politisk parti
Antall år med i politikken, som folkevalgt – partimedlem. Hvilke utvalg har du vært/er du med i? Medlem i interesseorganisasjon – aktiv/passiv?

2. Hvorfor gikk du inn i politikken?

- enkeltsak, enkelt sektor
- generelt interessert
- kjempe for funksjonshemmedes rettigheter

3. Hvordan ble du rekruttert som folkevalgt?

- bekjent
- parti/nominasjonskomité
- interesseorganisasjon
- fagorganisasjon

4. Hva forventa du av deltakelsen?

(sammenlikna med arbeid i interesseorg.) I hvilke grad ser folk med funksjonsnedsettelse partipolitikken som interessant, sammenlikna med deltakelse i interesseorganisasjoner? Kan det være et krysspress eller motsetninger mellom aktivisme og partipolitikken?

5. Er forventningene innfridd?

Hvilke saker har du engasjert deg i – gjennomslag - seiere og nederlag?

6. Hvor ligger engasjementet eller grunnlaget for lokalpolitisk arbeid i dag?

(mer eller mindre interessert i saker som gjelder funksjonshemmede?)

7. Hvordan opplever du forventninger til ditt politiske arbeid fra andre?

- folkevalgte
- innbyggere
- personer med funksjonsnedsettelse

8. Har du opplevd stigmatisering/hersketeknikker (usynliggjøring, latterliggjøring etc.)?

(sosial inkludering/ekskludering, uformelle strukturer, kommunikasjonsvansker)

9. Planer framover – ta gjenvalg?

- hvorfor/hvorfor ikke

10. I hvilken grad tar organisering av møter høyde for folk med funksjonsnedsettelse?

11. Hvordan er de fysiske og kommunikasjonsmessige omgivelsene tilrettelagt?

12. Er det behov for flere funksjonshemmede i lokalpolitikken?

- hvorfor/hvorfor ikke

Intervjuguide interesseorganisasjoner

Vedlegg 4

Representanter fra Funksjonshemmedes fellesorganisasjon (FFO) og
Representant fra Norges Handikapforbund

1. Bakgrunnsdata

Navn:

Posisjon i organisasjonen:

Ansiennitet i organisasjonen:

Vært folkevalgt i politikken? Posisjon – tidsperiode – erfaringer?

2. Kjenner du til om organisasjonen har medlemmer som er kommunestyrerepresentanter i dag?

Evt. har organisasjonen hatt det tidligere?

Hvilke tilbakemeldinger har man fått fra disse?

Arbeidsvilkår, muligheter for gjennomslag etc.

Hvordan har de tolket sin rolle? Representant først og fremst for sin interessegruppe eller for partiet?

3. Funksjonshemmedes deltakelse i interesseorganisasjon versus politiske partier

Hvilken betydning har deltakelse gjennom interesseorganisasjoner for deltakelse på andre arenaer i samfunnslivet, for eksempel i politiske partier? Og omvendt?

Kan aktiv deltakelse på én av arenaene være springbrett for aktiv deltakelse på den andre?

Deltakelse i interesseorganisasjoner (ivareta ei målgruppe) og i rutinepolitikken (ivareta helhet) er to ulike kanaler for innflytelse, som kan være alternative eller supplerende. Er dette to ulike måter å søke innflytelse på slik du vurderer det?

Tanker omkring muligheter for innflytelse på forhold som spesielt angår funksjonshemmedes livssituasjon gjennom interesseorganisasjoner versus politiske partier?

Kan det være et krysspress eller motsetninger mellom saksrettet aktivisme og partipolitikken?

Gjør organisasjonen noe aktivt for å fremme medlemmers kandidatur overfor politiske partier – med tanke på å få gjennomslag for saker som angår funksjonshemmede?

4. Forventninger til funksjonshemmede som går inn i partipolitikken

Hvilke forventninger ville du ha til medlemmer som blir folkevalgte - samme som andre vs ivareta funksjonshemmedes interesser?

Er det behov for flere funksjonshemmede i lokalpolitikken? - hvorfor/hvorfor ikke

5. Interesseorganisasjonens forhold til de politiske partiene mer generelt: hvordan vil du beskrive kontakten?

Hvordan arbeider dere opp mot det politiske systemet for å få gjennomslag for sakene dere er opptatt av?

Publikasjoner fra Høgskolen i Lillehammer f.o.m. 2006

For fullstendig oversikt over publikasjonene i HiLs skriftserie se

http://hil.no/hil/biblioteket/forskning_og_publicisering/skriftserien_ved_hil

Arbeidsnotatserien ISSN 0806-8348

- 168 : 2006 Selstad, Tor: "Funksjoner og regioner. Bidrag til en innovativ regionforvaltning."
- 162 : 2006 Pryser, Tore: "I varm og kald krig. Tyske hemmelige tjenester i Norden 1930-1950. Sverige. Bearbeidet versjon juni 2006"
- 169 : 2006 Eriksen, Håkon Glommen; "Selvbestemmelse, rettigheter og tvang. Ei skisse til en introduksjon i juss for studenter i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie." – 2. Utgave
- 170 : 2006 Nordkvelle, Yngve Troye og Strøm, Bjarne W.: "Om høgskolepedagogikken som samarbeid mellom de tre Innlandshøgskolene: Gjøvik, Hedmark og Lillehammer"
- 171 : 2006 Aasen, Unni, Bruun, Frank Jarle og Kollstad, M: "Pedagogiske utfordringer knyttet til 'Helsefag, omsorgsideologier og miljøarbeid' ved vernepleieutdanninga på Høgskolen i Lillehammer"
- 173 : 2006 Støfring, Egil: "Transition or transformation – the case of inclusive education"
- 174 : 2006 Bjørgen, A.M. og Haaland, S.O. "Lærere møter nett - digitalt grep på didaktikken? Evaluering av utvikling og gjennomføring av to mastergradsstudier ved Avdeling for helse- og sosialfaglig arbeid og velferdspolitikken ved Høgskolen i Lillehammer høsten 2004-våren 2005"
- 175 : 2006 Bjørgen, Anne Mette og Vangen, Pia: "Evaluering av prosjektet LÆRNO – Lærende nettverk i Oppland. Hva har Høgskolen i Lillehammer lært om det å drive og lede et lærende nettverk?"
- 176 : 2007 Bergsvendsen, Trond og Jordet, Hege: "Aktivitetsfag i et sosialpedagogisk perspektiv – Om utvikling av en studentaktiv læringsmodell"
- 177 : 2007 Eriksen, Håkon Glommen: "Selvbestemmelse, rettigheter og tvang. Ei skisse til en introduksjon i juss for studenter i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie"
- 178 : 2007 Støfring, Egil: "På sporet av inkludering? Holisme og kulturell bevissthet"
- 179 : 2007 Støfring, Egil: "A Cross-cultural perspective on Local Knowledge"
- 180 : 2008 Onshus, Terje: "Nissene på Gåla 2007. En kartlegging av publikums tilfredshet og inntektsvirkninger av arrangementet for regionen.
- 181 : 2008 Eriksen, Håkon Glommen: "Selvbestemmelse, rettigheter og tvang. Ei skisse til en introduksjon i juss for studenter i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie." 4. utgave.
- 182 : 2008 Pryser, Tore: "I varm og kald krig. Tyske hemmelige tjenester i Norden 1930-1950. Danmark og Island."
- 183 : 2009 Pryser, Tore: "I varm og kald krig. Tyske hemmelige tjenester i Norden 1930-1950. Finland"
- 184: 2009 Askheim, Ole Petter, Guldvik, Ingrid og Johansen Vegard: "Like muligheter til politisk deltakelse."
- 185: 2009 Austvik, Ole Gunnar: "Strengths and weaknesses related to various empirical methods in interdisciplinary fields like International Political Economy"
- 186: 2009 Austvik, Ole Gunnar: "The generally misguided long-term oil price forecasts; Price formation and policy implications"
- 187: 2009: Nordkvelle, Yngve, Fritze, Yvonne, Haugsbakk, Geir og Svoen, Brit: "Tidsskriftet Seminar.net – en casestudie av et tidsskrift i en remedieringsprosess"
- 188 : 2009 Eriksen, Håkon Glommen: "Selvbestemmelse, rettigheter og tvang. En introduksjon i juss for studenter i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie." 5. utgave
- 189 : 2010 Nordby, Halvor: "Values in social work: A philosophical discussion of normative questions."
- 190: 2010: Eriksen, Håkon Glommen: "Selvbestemmelse, rettigheter og tvang. En introduksjon i juss for studenter i barnevern, sosialt arbeid og vernepleie." 6. utgave

Forskningsrapportserien ISSN 0807-2647

- 127 : 2006 Begg, Ingvild Sigstad: "Nytter det å klage? Fylkesmannens behandling av klager vedrørende brukerstyrt personlig assistanse." (ISBN 82-7184-319-2)
- 128 : 2006 Nøhr, Øyvind N.: "De kompetente eldre. Aldring og digital kompetanse – konflikt eller lykke?" (ISBN 82-7184-320-6)

- 129 : 2006 Altman, Liv: "Mestring og medvirkning gjennom fellesskap og feedback. Empowerment i praksis" (ISBN 82 7184-321-4)
- 130 : 2006 Fritze, Y. og Solheim, L.; "Mulighetenes mangfold – en evaluering av et videoproduksjonsprosjekt" (ISBN 82-7184-322-2)
- 131 : 2006 Kleiven, Jo: "Eight Scales for Leisure Travel Research Replicating and Revising the Lillehammer Scales" (ISBN 82-7184-323-0)
- 133 : 2007 Nordby, Halvor "Førstemann inn' – møter mellom ambulanspersonell og foreldre som har mistet barn i krybbedød" (ISBN 82-7184-325-7)
- 134 : 2008 Guldvik, I, Johansen, V og Askheim, OP: "Tilgjengelighet ved valg. En evaluering av kommunenes erfaringer med veilederen 'Tilgjengelighet til valg' og kartlegging av tilgjengeligheten ved kommune- og fylkestingvalget 2007" (ISBN 82-7184-326-5)
- 135 : 2008 Syversen, Trine Løvold: "NAV-piloten i Nord-Gudbrandsdal : en statusrapport" (82-7184-327-3)
- 136 : 2008 Holmengen, Hans: "Innovativ fjellturisme : en evaluering av pilot- og forprosjektene" (82-7184-328-1)
- 137 : 2008 Svalastog, Sondre: "The Main Challenges Facing Leisure-time Tourism in Norway". (82-7184-330-3)
- 138: 2009 Lesjø, Jon Helge: "Lokalstyre og ny politisk organisering. Evaluering av Gausdal kommunes modell 2003 - 09." (82-7184-331-1)
- 139: 2009 Halså, Astrid og Aubert, Anne Marie: "Forebyggende arbeid når mor eller far har psykiske helseproblemer. En evaluering av det forebyggende arbeid for barn med psykisk syke foreldre i Asker og Bærum." (82-7184-330-8)
- 140: 2009 Nyhus, Lene, Overland, Bjørn og Monsen, Lars: "Ledelse for læring og endring. Rapport fra en spørreundersøkelse blant skoleledere i videregående skoler i Oppland". (82-7184-334-6)
- 141: 2010 Mehmetoglu, Mehmet: Sommerturister-2010 i Lillehammerregionen. En sammenligning av norske og utenlandske turister". (ISBN 82-7184-335-4)
- 142: 2010 Svalastog, Sondre: "Om den raskt avtakende konkurransekraft i norsk reiseliv. En produksjonsteoretisk analyse." (ISBN 82-7184-336-2)
- 143: 2010 Johansen, Vegard, Askheim, Ole Petter, Andersen, Jan og Guldvik, Ingrid: "Om den raskt avtakende konkurransekraft i norsk reiseliv. En produksjonsteoretisk analyse." (ISBN 82-7184-337-0)
- 144: 2010 Hausstätter, Rune Sarromaa, , Strømhaug, Anette Vensbakk, Bruflot, Mari Klakegg og Gangvik, MariaBergitte: "En himmel full av tilbud. Kartlegging av masterstudier i tilknytning til grunnskolelærerutdannelsen med særlig vekt på tilbudet innen spesialpedagogikk." (82-7184-338-9)
- 145: 2011 Guldvik, Ingrid og Lesjø, Jon Helge: "Lutter velvilje, men mye gjenstår. Politisk deltakelse blant mennesker med funksjonsnedsettelse." (82-7184-339-7)

Informasjonsserien ISSN 0809-1609

- 25 : 2005 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2004"
- 26 : 2005 Rapport fra konferansen "Nasjonale prøve – veivalg og utviklingsmuligheter" på Lillehammer 8.-9. februar 2005.
- 27 : 2006 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2005"
- 28 : 2007 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2006"
- 29 : 2007 "Proceedings 12th International Workshop on Telework, Lillehammer 28th-30th August 2007"
- 30 : 2008 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2007"
- 31 : 2009 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2008"
- 32 : 2010 "Forskning og utviklingsarbeid ved Høgskolen i Lillehammer 2009"

MJØSBOK

Postboks 194, 2601 Lillehammer. Tlf. 61 28 74 10
Besøksadresse: Gudbrandsdalsvn. 350. Mail: mjosbok@sopp.no

Mjøs bok er SOPPs fagbokhandel på Lillehammer. Mjøs boks hovedoppgave er å betjene hele høgskolemiljøet med faglitteratur. Hvis du har spesielle behov innen faglitteratur, vil vi hjelpe deg så langt det er mulig.

Mjøs bok er Lillehammers største innen faglitteratur, og har også et stort utvalg i skjønnlitteratur.

Vi anbefaler alle å oppleve Mjøs bok «live».

For bestilling av bøker, send e-post til: mjosbok@sopp.no

Høgskolen i Lillehammer / Lillehammer University College
Postboks/P. O. Box 952, 2604 Lillehammer, Norway
Telefon/phone: (+47) 61 28 80 00

hil.no